





Slovaško selo.



Moja duša.

Trudna je moja duša od samote,
od dvoma trudna, beganja, iskanja,
trudna je od izkušenj in spoznanja
in žejna je soglasja in gorkote.

V druge bi rada plavala prostore,
a pregloboko njene korenine
gredó v pričakovanja tesne tmine,
in bolna je od tega, ker ne more...

In nikedar ne bo prišla do cilja,
ker omahljiva je že od začetka,
slabotna je, ko v grmu nežna cvetka
in razočaranj polna, kakor lilja,

ki šla je, tiho krotkost dihajoča,
v hrumeči svet po pesku in po trnih,
ki je na smrt zbolela v krempljih črnih
in se vrnila vela, plakajoča...

* * *

O moja duša, vsega naveličana
in vendar, vendar noč in dan blepeča
po tajnostnih, poznih časteh, prepričana:
v znoju se skriva izpolnitve sreča!

Zakaj ne greš na delo oproščenja?
Gluho leži polje in čaka nate,
tvojega vsemogočnega hotenja,
tvoje podjetne, k dnu strmeče lopate.

V brezdelici polegaš po blazinah,
sanjariš, ko zaljubljena princesa
in si ugajaš v sladkih bolečinah
in čakaš nepoznanega nečesa...

Razdiraš, zidaš mi načrte smeje,
zdaj poješ v gluho noč mehke sonete,
zdaj se smehljaš, zdaj plakaš zopet cele
dneve. O duša, ti si kakor dete.

* * *

Ko dete si in nisi, moja duša. —
Mogoče si ugaslih solnc odsev,
mogoče si življenja bučni spev,
pa pesnik mrtev je, ki ga poslušša...

Glej, kakor si mi včasih čisto blizi,
da čutim tvoj čarobnotajni dih,
tako sedim pogosto tuj in tih
pred tvojim dnevnikom na moji mizi.

Globoko videl v tvoje sem notranje:
Zgрозile so strmeče se oči,
a bilo je i polno solnčnih dni,
ko pravila si mi vse zlate sanje.

Mogoče si mi spas, pogin mogoče,
pa bodi spas mi, bodi mi pogin,
s teboj sem dvignil se do visočin,
s teboj naj padem, če usoda hoče.

Pavel Golia.



Janovo.

Spisal Vladimir Levstik.

(Dalje.)

Končno se je tudi Jakop seznanil z njo; bilo je prvo nedeljo po Veliki noči. Bližaje se po mnogoterih ovinkih svojemu vsakdanjemu cilju, gostoljubni Tinčkovi krčmi, je stekel iz dolgega časa za učiteljevim Lackom, ki ga je zmerjal izza vogala s tolovajem. „Kaj si rekel, paglavec?“ je zarobantil nad njim s pritvorjeno jezo, ko ga je držal za ovratnik. „Tolovaj? Aaa? Poslušaj, mali; kar pri priči mi reci: Zlati, ljubi gospod Jakop! Drugače ti izpijem kri!“ Oskalil je zobe in pobuljil z očmi; tresoč se kakor šiba, mu je dal paglavec s tulečim glasom zahtevani sladki naziv. No, Jakop se je zasmel široko in dobrodušno, pogladil malemu lase in prašal, ali mara sladkorja. Stopila sta h Korundovim, v nizko podeželno štacuno, polno vonja po milu, žefranu in cikoriji; plavolaso dekle se je smehljalo z modrimi očmi izza medene tehtnice. Jakop je velel napolniti učiteljevemu potomcu velik moder škronicelj; srečanje z bratovo nevesto se mu je zazdelo mahoma odveč, hkrati pa je začutil, kakor pogostoma v ženski družbi, globoko srčno potrebo, blekniti kaj neumnega. Napravil ji je plehast poklon za pridne in majhne deklice; razveselila se je silno in zardela do bledih las. Kontrast rdečice z barvo težkih pramenov ga je dirnil neprijetno, s to punico se je trebalo razgovarjati pametno, zakaj v šali se je zazdela pusta kakor trda rdeča jabolka, rastoča na kmečkih sadovnjakih. Mali je dirjal z darilom proti domu; ko je Jakop plačeval, se je zasmejala Aga zdajci skoraj prešerno. Čemu se smeje, je prašal napol nejevoljno, napol začudeno. Pogledala ga je plaho, kakor da bi se hotela izgovoriti: „Tako smešen človek ste!“ In že je bušila v novo hihitanje, da se je tresla mastna mizna plošča in grmada plavih las na njej. Jakop se je prisiljeno pošalil: „Čakajte, ura maščevanja pride! Saj se menda še vidiva — na Janovini!“ Nagradila ga je s pogledom srečne, sramežljive hvaležnosti; stopil je na prosto. Aga se mu je videla strašno vsakdanja in ome-

jena, toda njen simpatični glas mu je bil pustil v prsih občutek kakor gorko božanje; kljub svojemu upiranju je odnesel dojem velike nedolžnosti in dobrote. Zavist ga je navdala ob misli na srečo, ki čaka brata: počivati ob strani materinske družice, neumne in tople kakor narava sama ter saditi v njeno krilo seme bodočih pokolenj. „In ta skrivnost bo tepcu vsakdanje opravilo!“ Pljunil je srdito. „Kakor jed in britje: nobena misel se mu ne bo zavzela nad njo...“

Zasmililo se mu je lastno neplodno življenje; pomislil je, koliko strastneje in žarneje bi moral ljubiti, da se odškoduje vsaj malo za svojo revščino. Njegove misli so izpustile Ago in razkročile prste po vseh ženskah tega sveta. Ljubavne fantazije so se kresale v njegovi glavi druga iz druge in kri mu je razbijala od njih pršečega ognja ravno najhuje, ko je srečal na gozdnem klancu učiteljico Lizo. Prišla mu je nasproti kakor zapeljivo vtelesenje njegovih sanj, v izrezani rdeči pralni obleki, pod katero so vriskale trdne grudi in vitka, mišičasta bedra, glavo zasenčeno s širokim florentincem. V roki je držala knjižico poezij; v resnici je postopala tod zaradi Jakopa, zakaj čutila je v svoji izkušnosti, da ji ne uide. Komaj da so zrle nanj oči izpod malomarnih vejic; ohole ustnice so se stiskale v nedosežno malino. Ko pa se je divjak ustavil, jo pozdravil z nerodnim izgovorom ter povedal svoje ime, so zaplesale črne zrenice namah v prešernem smehu. „Bogme, pozni ste!“ je dejala zmagoslavno s koprnečim altom. „Najraje bi vas oštela, ker ste me pustili čakati tako dolgo“. To govoreč mu je zrla nepremično v oči, pobiraje njegove misli zapovrstjo kakor bedaste klene iz plitke vode. Malina se je razgrinjala drgetaje in kazala zobe kakor strastna bela jedrca; Jakobu se je temnilo pred očmi. Kako da je čakala — koga? je prašal čudno zasoplo. „Ali si ne mislite?“ Njen glas je razodeval vse ostalo. Toda roman je bil že ves zasnovan v njeni lepi glavic, spodobilo se je iti

še parkrat okoli kaše. „Poznala sem vas, preden sva se srečala; naši ljudje pripovedujejo nazorno in marsikaj, in večje uho sliši izmed njihovih budalosti resnico“. Nasmehnil se je glupo in zadovoljno. „Tem laglje,“ je nadaljevala Liza, „če je človek sam — brez tovariša, s katerim bi se učil zanemarjati druge. Z eno besedo: vedela sem, da ste prav takšen puntar kakor jaz. Nato sem vas videla, velikokrat, večkrat nego vi mene; in našla sem vas takšnega, kakor ste bili naslikani v mojih mislih. Potrdila sem si, da ste mi sorodna duša — kaj ni grdo, da vam povem v obraz? Vedela sem, da dobim v vas velikega prijatelja, in zato sem vas čakala. Morda skleneva zaveznitvo zoper dolg čas in puščobo v tem našem revnem jetniškem življenju.“

Jakopov razpaljeni pogled je zvihral nizdol ob njenem vabljevem stasu: prapor na trdnjavi, ki se predaja dobrodošlemu sovražniku. „Bodi zveza sklenjena!“ je odgovoril kakor pijan in ji stisnil zagorelo roko; v očesu mu je bušilo vprašanje: „Ali naj te objamem tu na mestu?“ Njegovi prsti so ji uhajali pod rokav, navzgor po vroči polti; a Liza je bliskoma oledenela. „Hvala, spremi me danes ne morete,“ je rekla jasno, kakor da je prestregla njegovo misel; oči so ji porogljivo zaigrale. „Ali pridete jutri v Selo? Čakajte me popoldne po šoli. O, brez skrbi, midva se ne izgrešiva,“ se je zasmejala, ko je vprašal kje; videla ga je že v duhu, kako preži potrpežljivo na prvi poti za šolskim vogalom. In bliskoma jo je skrtil ovinek; iz dalje se je vrnilo hihitanje zvonkega alta, kakor bi klicalo: „Ali me hočeš? Sladka, kaj?“

S telesno muko in zavestjo svoje smešnosti se je izvil Jakop omotici. „Tudi njej se hoče najpoprej komedije!“ je srdito mrmral še na domačem pragu, čuteč kljub temu, da morda ne laže, in hrepeneč po njej z žarom svoje strasti. Doma ga je čakalo drugačno presenečenje. Matere je bila polna hiša; nemirno je ropotala ob svoji palici semintja ter stregla Korundi, ki je sedel v lepi sobi. Ko je šel, je postavila pred Jakopa polič starine; poznalo se ji je, da težko molči o nečem veselem. Končno je prišlo na dan: „Prihodnjo nedeljo bosta Ciril in Aga prvič na oklicih!“ In kakor bi mu zamerila, da ne pokaže glasnega veselja, je začela razkladati o svoji bližnji smrti: hiša pa gre rakovo pot brez dobre, čvrste gospodinje. „Mirno umrem, kadar vidim Cirila oženjenega. Le kaj bo s teboj, otrok moj ubogi!“ Ja-

kopu se je streslo srce od teh nepričakovanih besed. Pogledal je starko in zdelo se mu je, kakor da ima glorio okoli glave. V radosti nad zagotovljeno bodočnostjo rodu so ji bila oživila vsa trudna čustva še enkrat; izmučena ljubezen je odprla oči na robu jame. Nerodno in sramežljivo ji je pogladil sivo teme: „Zame ne skrbite, mati: njemu ženo in grunt, meni to dobro besedo — tudi tako lahko mirno zaspate“. Mehko in sladko mu je bilo pri srcu od vseh: od matere, od Lize in Age, naposled celo od Cirila, ki se je vrnil židane volje, cvetoč v ponosni samozavesti. Zvečer pa je mati oslabela. Legla je, vstala čez tri nedelje toliko, da je pozdravila nevesto, in nagnila glavo četrti teden, kakor da se tudi to spodobi ob svatbi. Tako zvene rastlina, ko je dala zarodu vse: seme, sok in senco, da je pognal v njej korenine. Jakop je stopal sključen za pogrebom.

III.

Samozavestni poljanec ceni stare šege ob slavjih in godovih ter ve, da je kmet prvi za Bogom in za cesarjem; če bi že zatisnil oko, kadar krši običaje, ti ne oprosti nikoli, ako zapostavljaš tudi njega samega. Ciril, zvesti dedič očetove domišljavosti, je izgubil na dan svoje poroke še tiste prijatelje med sosedi, ki jih ni bila zapravila nečimernost starega Jana. Šel je bil v mesto po zlatoobrezana ženitovanjska nznanila in okroglo škatlo, iz katere se je prikazal na svatbeni dan cilinder v kras in diko njegovi frizirani glavi; vso pot so tekle babe za svati, kažoč otrokom ženina, ki je brisal s frakom na desno in levo ter gledal izpod sajastega piskra oholo na vse strani. Pa te neumnosti so se ljudje že nadejali, kakor mu niso šteli v zlo, da je natrpal kočije in hišo z lačnimi škrici in njih prismojeno ženščadjo; vsak je vedel, da bi se oženil brez njih le napol. Mize so se rušile pod jedmi, vino je teklo po tleh in okrog ogalov; toda ženin se je obdal na enem koncu svatovskih prostorov čisto s svojimi trškimi ljubčki, med katerimi so mrli neizogibni odličnejši sosedje dolgega časa ob večnem hinderhondru in nobel govorancijah, ostale je prepustil božji in kuharičini skrbi, kakor da bi jim hotel reči: „Korito sem napolnil — kaj hočete več?“ Prezirani strici in tete so škilili strupeno k imenitnikom; nekaj jih je odšlo, škripaje srdito in užaljeno z nedeljskimi čevlji; med ostalimi se je dvignilo komaj prikrito zabavljanje in roganje, ki ni utihnilo niti, kadar se je pokazal

spodobnosti na ljubo ženin za par minut, in je postajalo tem glasneje in razločnejše v izrazih, čim bolj je pritiskal v možgane vinski hlap. Voglarji so izprevajali pred hišo fanta s svinjskim loncem na glavi in v raztrgani suknji s škrici, ucepljenimi s hrbta; kreg in pretep bi bil venčal pomembni dan, da ni zavlada tudi na gospoškem koncu mogočna pijanost. Petje v zboru je prešlo v glušeče, brezizrazno kruljenje; po nemško so prisegali zvestobo drug drugemu in slovenski domovini; davkar je pobruhal sredi govorancije mizo in jedi; zdajci je zavrnila nevesta in zbežala jokaje iz sobe: pod mizo so našli adjunkta, ki je žvečil nesramne besede in segal še vedno ob praznem stolu navzgor. Nihče ni vedel, kako so se razgubili. Zjutraj je sedela Aga še vedno v svoji postelji, drgetala z golimi ramami in ihtela poleg pijanega moža, devica kljub svatbeni noči.

Jakop ni svatoval doma; Ciril, s katerim sta bila nekaj sprta zadnji teden, ga je bil prejšnji dan iznenada ustavil: „Pogledal bi med mojo obleko, če najdeš kaj zase; v tej vendar ne moreš sedeti pri gostiji.“ Sramoval se ga je očitno; Jakop, ki mu je čital v očeh bojazen, da mu napravi škandal, je pogledal v tla in odgovoril zamolklo, kakor dete, ki ve, da ga nimajo radi: „Saj sem mislil — to se pravi, če ni drugače... Menda ni pisano, da bi moral biti poleg; saj veš, kar nerodno mi je v veliki družbi. Premalo znancev imam, ki bi bili vabljeni na tvojo gostijo,“ je dodal trpko. „Če ti je prav, naredite brez mene.“ Cirilov obraz je zasijal; vesel, da opravi tako izlahka, je stisnil bratu roko. „Vem, vem,“ je hitel, trepljaje Jakopa po rami. „Rad si bolj zase, in če se ne daš siliti, ne bo zamere. Kako pa ono — denar ti je gotovo že pošel, kaj ne! Vzemi to malenkost, pa si napravi sam gostijo, kjer in kakršna ti je bolj povšeči.“ Izvlekel je že pripravljene bankovce, zatlačil mu jih v levi naprsni žep, ter izginil žvižgaje v vežo. Jakop je pljunil za njim; popadlo ga je, da bi ga dohitel in mu primazal papirje čez obraz, tja na hinavska usta. Zmečkal jih je besno med prsti; nato je pomislil, zmajal z glavo ter jih spravil nazaj. „Petdeset kron,“ je zamrmral sam pri sebi, „to je za mojo svatbo z Lizo.“ Bila je zdaj njegova ljubica, že drugi teden dni; duša in telo sta mu zamirala ob misli na vročo sladkost njenih objemov...

Pogoščenje na Janovini je bilo precej izpraznilo Tinčkovo krčmo; Jakop je našel Lizo med nekaterimi fanti, ki jim je bilo za malo,

krasiti svatbeni vrvež omrženega velikaša s svojo izzivajočo širokoplečnostjo, in par veselimi bogznaodkodniki brez dobrega slovesa in prazničnih oblačil. Plesala je kakor copernica, s škrlatnimi lici in vihrajočimi lasmi, ometaje s krilom po pivskih obrazih, vriskaje, razbijaje s petami; oči dedcev so ji lizale meča kakor gladni cucki, mokri od strahopetne poželjivosti in potuhnjenega preziranja: nekaj morale ima tudi grešnik pri sebi. Ni je razgrevalo vino: Liza je živela eno svojih besnih ur in kuhala v sebi razbeljeni kelih omame, ki ga je srebal Jakop v samotnih minutah. Takrat je vstopil, klobuk po strani, roke globoko v žepih; in že si ni upal nihče več pogledati Lize: njen gospodar in ljubosumni samodržec je bil tu. S prešernim vriskom mu je zletela na prsi; poljub, da bi skoraj stekla zažvenketala; in njen smeh, pijan sam od sebe: „Pozdravljeno med nami, pohujšanje! Živel Jakop, papež pregrehe in paganstva v Selu pod Janovim! Ah, prav imaš, da nisi ostal med onimi kilavci; tu napravimo še vse drugačno svatbo — makar, če poročimo svojega malega Tinčka s Frbenkljem!“

Nositelj tega čudnega imena se je pokazal med vrati skoraj tik za Jakopom: slaboumen berač, ki je romal po dolini iz kraja v kraj, dobrodušna igrača vseobčega norčevanja. Glava mu je rinila v nizki strop; nenavadno bele oblike udov, ki so se bliskali iz razcapanega odela, so pričali o pranaturni moči, in tope modre oči so zrle danes še posebno kalno — z napetim životom vred dokaz, da je silni in požrešni Frbenkelj obilno sit in napit. Pravljica je trdila o njegovem teku, da so ga prijeli v deveti deželi žandarji ter ga zaprli v hlev, kjer je mukalo sedem pečenih krav; ko so prišli zjutraj ponj, so našli samo repove, a hlev so morali podreti, da so spravili Frbenkljev trebuh na prosto. Prihajal je z Janovega; najbrže je lomil podkve in kazal svojo moč, pa so ga napasli in napojili. Komaj je zagledal Jakopa, mu je položil roke za vrat in zajokal kakor tepeno dete: „O moj brat! O moj brat! Ali so spodili tudi tebe, krivičneži, goljufi in krivoprisežniki?“ Oštarija se je stresla od grohota; Liza, ki se je bila pognala zadkoma na mizo, je bila s plosko roko po svojih kolenih. „Spodili so te?“ je vprašal Jakob prijateljsko. „Daj, siromak, sediva semkaj; štefan dobrega prinesi, Tinč! In zdaj Frbenkeljček mali, povej lepo, kaj so ti storili falotje...“ Bila je žalostna istorija. Velikana so bili porinili v gospoško sobo, in vinjeni Ciril,



Vaško pokopališče.

hoteč razkazati svojim znancem vaško znamenitost, mu je obljubil sedem poličev vina in sedem hlebcev kruha, če se da zapreči v plug in zatorje na travniku tri brazde gorindol. On, ne bodi len, se je lotil dela; trikrat je padel, pozna se mu na kolenih in na dlaneh, toda storil je. To so gledali gospoda; bil je Frbenklju izprva dan časti in slave! Ko pa je šlo za obljubljeni nagrado, so mu napolnili polič samo štirikrat, in tudi petega in šestega hlebca ni bilo od nikoder — Frbenkelj pa še tako lačen in žejen! Kajpak, zapel je malo, in ženin ga je opravljal po nemško in mu dejal po naše, da je pijan. In ko je začel razgrajati in tirjati svojo pravico, je podkupil fante, da so ga pretepli in spodili; bili so ga s konjskimi jermeni . . .“

„To ni pravica!“ mu je Jakop odločno pridrtil. „Bog ne daj, da bi prikrajšal našega junaka le za en hlebec kruha, le za en poliček vina; nosi, Tinč! Frbenkelj, naš junak, pije in jé danes za moje, dokler ne bo kašča polna!“ Tinček se je požuril; velikani so peli v sladki ganjenosti Jakopovo hvalo in prisegal njegovemu nevrednemu bratu kruto maščevanje. „Zažge mu, ali ga pa ubije!“ je menil vandrovec, ki se je presedel od druge mize čimdalje bliže, da bi postal tudi on deležen izobilja. „Nič za to!“ je šepnila Liza, naslanjaje se s prsi Jakopu na roko. „Kaj ne, dragec moj? Najina radost ne zgori v nobenem ognju in nobena pest je ne zadavi; naj vzame vrag ves svet — kaj briga naju, ki sva živa bol in hrepenenje!“ Jakopu so se zasvetili zobje; tudi Liza se je nasmehnila, kakor da bi bila povedala krasno in globokoumno resnico. Sklonila se je bliže in mu zapela v uho, neznanu pesem brez rim in melodije, zapela bolj s telesom nego z glasom, usipajočim se leno in sladostrastno kakor listi zrelih rož:

Dva nageljna, dva sladka
rasteta na mojem skritem vrtu . . .
Pridi, ljubec, ko bova sama —
trgat jih z rdečimi ustnicami! . . .

Zavrnil je, dvignil jo izza mize in jo zavrtel v polki; harmonika godca Ambe je rohnela s peči. Navrelo se je punic in fantov, med njimi onih, ki so se bili naveličali Janovega; vrišč, žvenket in cepetanje je bruhalo iz krčme po vasi kakor krop iz kotla ter pljusalo na farovski vrt tako prešerno, da je ukazala kuharica župniku, naj spiše prav takoj ovadbo zoper učiteljico Lizo.

Pekel je bil razbrzdán, izza slehernega grma je vabil greh. Nad Selom se je zgoštila noč; Liza je postala zdajci tiha, njen govor se je izpremenil v mrmranje, njen komolec se je tiščal tesneje k Jakopovemu. Izginila sta v temo, ki je ležala na vaški cesti, mlačna in napeta kakor oblak poljubov. „K meni ne moreva nocoj,“ je menila Liza. „Mati ima žganje; pijana je, v sobo sili in se hoče razgovarjati.“ Jakop jo je potegnil s seboj: „Ob reki je prijetneje; kje bi spravila v kamrico vso sladkost, ki je v naju . . . Daj, tod pojdiva; poljubiš me tik nad črnim tolmunom, med zvezdami in med smrtjo.“ Jecljala sta brezumnosti, razgrnila Jakopovo pelerino, odela se z Lizino ruto in položila obr. za drug na drugega, paleč si lica z vrelo sapo. Dekletu se je storilo turobno. „Ugonabljam se; pameten človek ne more živeti mojega življenja. To je smrt, duši in telesu. Četudi vriska, četudi poje; drevo šumi nad izpodjednimi koreninami. In vendar ne morem drugače: nekaj neizpolnjenega je v meni, nekaj strašnega; divjati moram, da molči — da ne zaplače kakor bolno dete. Ej, vi vsi, kako vas sovražim: tudi tebe! Zgrizla bi te od ljubezni, zgrizla od sovraštva. Kakor čaša vina: ne veš ali bi jo izpil ali vrgel ob tla . . .“ Razjokala se je, kakor da jo skeli vest v pijanosti. „Spode me vsak čas; župnik in Neža govorita z mano komaj še preko rame. S prstom bodo kazali za mano: vlačuga je, sramotno so jo vrgli iz šole; zdaj končuje, ciganka, na koncu vasi in pije žganje s svojo malopridno materjo. Ali, Bože moj, kako naj bo drugače: to je pisano, usojeno! . . .“

Jakop je poljubil njeno grud; belila se je pred njim kakor slutnja. Pogreznil je vanjo obličje, dajaje se ji nesfi kakor valu z rahlimi sunki in šepetaje trudno v to vročo izpovednico: „Koliko krasnega je poginilo, ljubica, brez vzroka in brez sledu! Ali naj plačeva nad seboj midva, bedna črvička na grudi? Obsojena sva in zaznamovana; iz naju dveh ne bo prida po pameti človeški. Izdana mladost se maščuje v najini usodi: mladost, ki so jo pohodili, namesto da bi jo nosili v monštranci. Tesali so jo krvniki, vsa pota in okenca so ji zatesali, le hrepenenje so ji pustili, da je rastlo kakor povodenj, preplavilo jo in otrovalo. Ti in jaz, Liza, in kar nas je takih bratov in sestra, smo zastrupljeni s hrepenenjem, s tistim brezmejnim, uklenjenim: Bože, po čem naj težim še na tem svetu, ko sem izsrkal vse krase Indije, raztrosil milijarde nabobov, porušil krone in pre-

stole in jih prezidal in prerazdelil — ko sem nadkrilil vse genije človeštva v teh sanjah, v tem jetniškem hrepenenju! Vse, kar ostane, Liza, je pijanost in pozabljenje; srebati sladkost, tako močno, da ne daje sopsti nobeni misli, in živeti slepo kakor bedast otrok — iz dneva v dan, iz noči v noč!“ Utihnil je, čuteč ganjeno, da se mu je utrnila debela solza; bile so prazne besede, in vendar tako bridko resnične. „Da, da,“ je šepetala Liza, „to je tisto — maščevanje za mladost, pokora za trpljenje, hahaha... Oba poginava, Jakop — toda angeli in peklenščki naj nama zavidajo strup, ki sva si ga nalila. Daj mi greha, dragec — greha, trikrat žganega!“ je kriknila zdajci v divjem popadu, da se je splašila tihota nad globinami od hripavih odmevov njenega srditega glasu.

Takšni so bili njiju ljubavni sestanki. Bala sta se drug drugega in sama sebe, iskala se zdaj v topi pobitosti, zdaj v razposajenem veselju, z žgočo, slepo strastjo, ki jima je zalivala duši kakor lava. Večkrat so obhajali Jakopa trenutki, ko je čutil sredi tega vražjega pleca votlo, srkačo globino, grozil se pred njo in pehal Lizo od sebe; tudi ona je poznala takšne čase. A sklep ločitve se ni porodil nikoli obema hkrati; če je dvignil on roko, da jo udari v obraz, so ji zarosile oči v novi strasti, in kadar je kričala Liza, da ga je sita, je padel Jakop na kolena in jo rotil, naj ga ne pusti zblazneti. Običajno trde ljubimci, da ne morejo živeti drug brez drugega:

Jakop in Liza se ne bi bila mogla uničiti vsak po svoje. Lovila sta se v tistih selskih nočeh kakor demona; noben kraj jima ni bil svet, niti gomile na starem pokopališču. Jakop je vedel, da jima hodi ogorčenje za petami; včasih se mu je storilo moralno in sovražil je Lizo kot svojo zapeljivko. Bile so ure, ko se mu je hotelo tihe, vdane ljubezni, češčenja ob delu in požrtvovanju; takrat so sijali lasje svakinje kakor glorijski okrog madonine glave in preklinjal je učiteljico zaradi njene mržnje do Age. Spominjal se je, kako toplo ga je pogledala ob prvem srečanju; z nezmotljivim instinktom samice je morala prestreči Liza katerikoli tak žarek simpatije, pa se je zbala za plen. Sovražila je strupeno in neprikrito; kadar se je Jakop ogibal ljubice, mu je zakrivala ravno senca njenega gneva vso Agino neznanost in omejenost, in svakinja mu je postala sčasoma tihi, trpeči angel, ki so ga potegnili v močvaro, jagnje, ki ga darujejo v odkup.

Čudno je bilo takrat, ko je videl svakinjo prvokrat pod domačo streho, tretji dan po noči ob tolmunu. Vrnil se je zjutraj, bled in razmršen, brez jasne zavesti, kod je hodil štiri dni; zaprl se je v svojo sobo in zaspal težko spanje. Opoldne ga je prebudilo plaho, vztrajno trkanje na vrata; planil je, odklenil in zagledal Ago na pragu.

„Kosilo je na mizi; ali pridete — prideš?“ je popravila naglo, spomnivši se, da ga mora poslej tikati.

(Konec prihodnjič.)

Sonet.

Kako se zlobno smeje božja njiva,
grobovi se reže in križi v noč,
o sanjah, željah mrtvih pričujoč,
o smehu, ki je odzvenel... Beživa,

v pijano se veselje potopiva,
da nama žal ne bo nekoč... nekoč...
In pesmi pojva, lastno pot gredoč!
Kaj moreva, če je mladost minljiva?

Enkrat odprli bodo se grobovi,
že čakajo vlažni in temni naju
in sitni so in polni muh bogovi.

Enkrat, otrok moj, res bo vse pri kraju.
A kdo bi plakal, ko so kratki dnovi,
in na peklenški ogenj mislil v rajju?

Pavel Golia.



Večne ure.

Spisal Zvonimir Kosem.

Svetli bliski so škropili na zemljo, skozi temno nebesno oblačje je bobneče drvel grom, ko si je zadela Pavlinica na hrbet koš in stopila globokoupognjena iz hiše. Pred pragom je za hip obstala in se vrnila nazaj v vežo.

„Torej res ne bo nič s kupčijo, mati?... Vsaj tistega malega piščanca bi kupili!...“

„Ni mogoče, Pavlinica. Vojska, hudi časi... Kadar bo konec, takrat se oglasi kaj pri nas!... Zdaj moramo biti zadovoljni s krompirjem — kaj bi se menili o piščancih!“

„Pa adijo, mati!“

Pavlinica si je popravila koš na hrbtu in se s capljajočimi koraki odpravila od hiše po blatni, preko doline vodeči cesti. Zopet je v ostrem preseku prekrižal nebo blisk, dež se je ulil potokoma iz prenapolnjenih, za mrkimi oblaki skritih nebeških rek. Pavlinica je obstala.

„Sveti križ božji! Da bi le toče ne bilo!“ Urno se je pokrižala, nato pa je razprostrla svoj velikanski, rdečepisani dežnik nad seboj. Težko kakor svinčene krogle so padale na dežnikovo streho kaplje; naenkrat je potegnil tudi močan piš in zasuknil to streho tako v stran, da so frčale vodene krogle Pavlinici v obraz. Tedaj so se vzdramile v košu kokoši, petelinček je zakikerikal. Pavlinica si je poravnala dežnik; z levico se je krepko oprijela dežnikovega ročaja, z desnico je segla nazaj za vrat in popela trdneje preko koša napeljano cunjjo, da ne bi „puntarska kokošad“ ulomila vrat iz „kehe“.

„Le tiho, kurice!... Čip, čip... put, put... ne, ne!... Kaj bi čivkale? Saj ste site, čeprav je vojska...“ — je mrmrala predse in se zibala nerodno s svojim ogromnim dežnikom po dolini naprej.

Kalna, narastla potočnica je nenadoma zasumela tik nje, čez dolg lesen most je zavila cesta. Grgraje, ostre čeri obpljuskujoč, se je penil v svoji ozki strugi potok, ki je spremljal tam naprej cesto daleč ven iz doline.

Močnejši veter je zapihal; Pavlinico je že zeblo, njene stare kosti je spreletaval leden drget; do kolen so se ji bile oblatile bose noge. Čeprav je bila visoko izpodrecana, je bilo njeno krilo polno blatnih madežev. Roke so se ji tresle, zobje so ji šklepetali. Dežnik se je napil vode in postal silno težak; in še ta koš!

A bili so nekoč časi, ko Pavlinici ob takem deževnem vremenu ni bilo treba na cesto, časi, ko ni bila navezana na kokošjo kupčijo in na vbogajme in ni hodila tako skrušena in tako do smrti trudna po dolini. Dom so imeli takrat, hišo in nekaj polja; topla in prijetna je bita tista hiša, majhna okna, zeleni, vabeči polkni; in ob hiši se je vila bela cesta, gubila se je v vriskajočo daljavo... Kje si zdaj, hišica prijazna, kdo je tvoj gospodar? Kod se pneš še ti, bela cesta, kam se izgubljaš?... Kje si zdaj, kodrolašček smehljajoči, kakšen je še tvoj grob, sinček? — Vse je šlo. V srečni dom je zašla bolezen; materi pred očmi je pograbila sinčka; in potem je vrgla še moža... samó nje, Pavlinice, se ni doteknila. Dolgovi so rastle, narastle, prepljusnili svoj jez. Prišle so slabe letine, polja niso dovolj rodila, pa je naposled zapel boben ter pognal Pavlinico na cesto. Dolga leta je romala tako, koš na hrbtu, po cesti, kupčevala je s kokošmi, in postarala se je... Starost, ti razbita, od nikogar zaželjena posoda razočaranja! V ostre, rezke gube je razrezalo življenje Pavlinici obraz, oči so ji tekom let napol oslepele...

Plohoma je lil dež zdaj v tenkih, zdaj v debelih curkih, brezpokojni jesenski veter je bril ostro okrog samotne popotnice na cesti. Vzdrnila se je iz svojih žalostnih misli; zopet jo je obšel mraz do kosti, čeljusti so ji zašklepetale. Globoko se je ugrezalo in čofotalo pod njenimi nogami blato; krilo je bilo že docela premočeno, z ledenim objemom se je oklepala njenega života lehna poletna jopica.

Močen sunek vetra ji je nanagloma izbil dežnik iz rok; še preden se je dobro sklonila, je zvihral veter s svojim plenom že preko potoka; iz kalnih valov se je prikazal razprostrti dežnik, nato pa se je kakor čoln odpeljal naprej . .

Upehana se je zgrudila na rob ceste in postavila koš na tla kraj sebe. Kokoši v košu so zopet začivkale. Toda Pavlinica ni poslušala tega čivkanja, zrla je za plavajočim dežnikom; kmalu ji je izginil v daljavi izpred oči.

V gozdu za cesto je zopet zastokal veter, vrbe ob potoku so se globoko pripognile. Hotela se je dvigniti, pa ni mogla; šele zdaj se je zavedala, kako je trudna, počitka potrebna. In počivala je, še vedno je begal njen plašni pogled za deročimi valovi v potoku. Počasi so se obrnile njene misli na drugo pot. Vsa dolga, v trpljenju prežita leta so obstala pred njo in ji potrkala na dušo; siloma se je hotela otresti teh žalostnih misli; a zastonj . .

Ko je naposled vendarle vstala, se je kakor list v vetru tresla od mraza po vsem životu.

„Da bi le prišla brž do kakšne hiše . . da bi prišla do Potokarjevih!“ je zaželela. „Ogrela bi se, prespala . .“

S težavo si je zadela na hrbet koš; padla bi bila pod njegovo težo, da se ni bila ujela še pravočasno za bližnjo smreko. Cesta, po kateri je bila tolikokrat hodila, se ji je zazdela hipoma popolnoma neznana; in še huje nego prej je lil dež. Včasih se ji je tudi zazdelo, da čuje za seboj peketanje konjskih kopit, žvižganje biča in drdranje voza; toda vsakokrat se je zmotila — šumel je le potok, s svojimi bobnečimi valovi, veter je ječal preko polj, v gozdu je vršalo . .

Po dolgem času se je zasvetila pred njo iz megle nenadoma prijazna bela hiša.

„Pri Potokarjevih!“ — se je razveselila in stopila čez prag.

Toplo in domače je bilo pri Potokarjevih; otroci, rdečelični in živahni, so obrtgovali na stolčkih sedé sredi prostorne sobe fižol, metali polne stroke v koše in se razgovarjali smehljaje med seboj; za mizo, v belem predpasniku, je stala mati Potokarica in likala perilo.

Pavliničinega prihoda so se vsi razveselili.

„Že dolgo te ni bilo pri nas,“ je rekla Potokarica in se ozrla proti durim. „Pa vsa si premočena. Ali nimaš nič dežnika?“

S tresočimi rokami je devala Pavlinica koš s hrbta na klop; nato je sedla za peč še sama.

„Veter mi ga je vrgel v potok. Mati, — zebe me, da se kar tresem. Mislim, da sem se prehladila.“

Potokarica se je ročno zasuknila. Ko je videla, da je Pavlinica res vsa premražena in da se trese kakor trepetlika, je stopila v stransko sobo in se vrnila s steklenico.

„Ná, par požirkov te bo poživilo in pogrelo!“ je ponudila Pavlinici steklenico. „Kar potegni . . ni slaba slivovka!“

Pavlinica je pila, mraziti je pa vseeno ni prenehalo; samo misli so ji čudno otopele in se ji zbegale. Še večjo utrujenost je čutila kakor zunaj na cesti, kajti alkohol ji je stopil takoj močno v glavo.

„Prespala bi se rada, izmučena sem!“ je zaprosila. „Saj imate v hlevu še kaj prostora . .“

Takrat se je Potokarici revica tako zasmilila, da so se ji nehote orosile oči.

„Pavlinica, boš spala pa enkrat na postelji! Ravno eno posteljo imam še prazno.“

„Kaj nimate moža doma?“

„Na vojsko je moral.“

Pavlinica je težko zavzdihnila.

Ko jo je odpeljala nato Potokarica v spalnico, je revica takoj legla in zaspala . .

Drugo jutro Pavlinica ni mogla vstati; sključena, kakor v klobčič zvita, je ležala z zobmi šklepetaje pod odejo, roke okrog kolen. Kave, ki jo ji je prinesla Potokarica, se ni doteknila.

„Nikamor več ne morem, na smrt sem bolna; tudi jesti ne morem.“

Potokarica jo je odela z gorkimi rjuhami in težkimi koci, nato je šla po svojih opravkih.

Pred poldnem je iz spalnice nenadoma bolešno zastokalo in zaklicalo. Vsa prestrašena je Potokarica z otroki vred prihitela k postelji, na kateri je ležala Pavlinica.

„Pojdite poslušat »večne ure«!“ — je klicala bolnica. „Neprestano mi zvenkljajo okrog postelje, neprestano bijejo in zvenijo . .“

Vsi so poslušali, ali „večnih ur“ ni nihče čul.

„Ali nič ne slišite?“

„Nič! . . Sanja se ti, Pavlinica, sanja.“

„Jaz jih natančno slišim. Še zmerom bijejo, še zmerom zvenijo . .“

Tudi hlapec je radoveden prihitel v sobo.

„Večne ure, pravi, da čuje?! Ta je prazna; ženska je najbrž vražasta in se ji povrhu še blede. Še nikdar nisem čul ničesar o tej stvari.“

Potokarica je pričela razlagati:

„Stari ljudje govorijo, da je marsikdo tako srečen, da sliši en dan pred svojo smrtjo čudno zveneče glasove, prav kakor brezštevilne udarce ur, okrog sebe; to so »večne ure« — predhodnice smrti.“

Dolgo so ostali pri bolnici. Ko je bila Pavlinica naposled sama, se je še bolj skrušila in zgrbila pod odejo. Iznenada je pa zopet poklicala Potokarico.

„S tistimi mojimi kokošmi lahko napravite kar hočete; vaše so. — Jaz ne bom dolgo, zakaj »večne ure« ne varajo nikdar. Tukaj pri vas bom ostala in umrla... Nikar se nič ne bojte... ne bom vam dolgo v napotje.“

V topi dremavici je sklenila roke na prsih.

„Sinček moj dragi, ti ljubi moj razkodranček... kmalu pridem za teboj!“

Zunaj je še vedno lilo, kakor da se hoče izliti nebo za vedno, na stekla v oknih je pljuskoma udarjal dež; jablana kraj zidu se je šibila in se pripogibala s svojim košatim vrhom proti hiši tako ječeče kakor starka, ki se oprta na palico plazi stokaje od praga do praga in prosi vbogajme. Pavlinica ni slišala šumenja dežja; na njena ušesa so bili samo nagli udarci »večnih ur«. V njih glasove zamaknjena je premišljevala čudne misli, ki so se ji valile mukoma po glavi,

in ki jih ni mogla razrešiti. Življenje — večnost — neizmerno prostorje vsenaokrog? Kaj pomenja v tem svetlem in vendar tako mračnem obničju človeško bivanje, človek? Za trpljenje so ustvarjeni ljudje, za delo in za večni boj; nad njimi zvonijo večne ure, bijejo in kličejo na smrt... Iz večnosti v večnost pojoč ne izzvenijo »večne ure« nikdar...

Mimo okna je planil blisk; grom je zahropel zunaj, završala je ploha, v slamnati strehi je zašumelo. Pavlinica se je prekrizala; nato ji je omahnila desnica kakor mrtva nazaj na prsi, misli so se ji zopet omračile...

„Sinček moj ljubi...“

Tiho so bile »večne ure«, tiho je prihajala smrt...

* * *

Drugi dan zarana se je nebo naenkrat ujasnilo in izčistilo, in takrat je Pavlinica izdihnila. Potokarica sama ji je zatisnila oči.

„Niso je varale »večne ure«.“

Mirno je ležala na postelji mrtva Pavlinica, roke na prsih sklenjene; njen od trpljenja razrezani obraz je bil trd, kakor iz kamena izklesan: brez smehljaja, kakor v življenju, je ostal tudi v smrti...

Pismo

prijatelju Gabrielusu.

Trst.

In zopet tavam, ko s Teboj nekoč
razdvojen, nevtolažen ob obali —
brez cilja v noč? pričakujoč? iščoč?
Globoko se na dnu nebo zrcali,

madame la lune med zvezdami plešoč;
zamolkli ji igrajo bark signali.
Pa zaželim si daleč, daleč proč — — —
Ah, ni več sreč, ki smo o njih sanjali!

Valovi temni pljuskajo ob molo,
hreščijo sloki jambori v vrbeh,
sred teme poje ribič barkarolo,
prav kakor v lanskih polnočeh.
Toda zaman oziram se okolo:
samoten tli moj grenki srd v očeh.

Pavel Golia.



Spor za napredek.

Spisal Albin Ogris.

(Konec.)

Vsak jurist bo stokrat pritrdil, da je zaznamovati v pravnih vedah kakor sploh v pravnem prepričanju velikanski napredek. Zato si moremo prihraniti naštevaje. Raoul de la Grasserie, kateremu bi veljal isti časnikarski poklon (spisal je čez 80, deloma zelo obsežnih pravnških del) našteva v svojih „Principes sociologiques du droit civil (289—405) 28 dobro podkrepljenih toček, ki naj označujejo glavne smeri, v katerih napreduje pravo od davnine do današnjega dne. Po njegovem mnenju se giblje pravni razvoj od krajevnega prava k splošnemu, od teritorialnega k osebному, od kolektivističnega k individualističnemu, od političnega k privatnemu, od nominativnega k anonimnemu, od enostranskega k sinalogmatičnemu itd. Še očitnejši so nekateri napredni koraki v kazenskem pravu. Samo devetnajsto stoletje je rodilo v tem oziru velikanske uspehe. Dočim je trajalo mnogo stoletij, predno se je izločilo iz kazenskega prava, vsebujočega nekoč vesoljno pravo, civilno pravo, je prineslo minulo stoletje pravcato emancipacijo. Osamosvojilo se je trgovsko, državno, agrarno, industrialno pravo, pripravlja se posebno delavsko pravo, in novi izumi, kakor zrakoplovstvo, zahtevajo rešitev zelo težavnih pravnških problemov. Pravni napredek se zrcali v rasti humanitete in socialne solidarnosti. Kajpak da kriče tudi mnogi nedostatki, ki jih je prinesla še le moderna doba. Proces Caillaux je postavil nekaj glavnih v zelo občutno svetlobo. Niso povsem neutemeljene tožbe, češ da pomeni dandanes pravda navadno loterijo, da je doseči marsikdaj več z zvijačo nego z resnico, da postaja pravica dražja in dražja in da se nam kaže dandanes pravno postopanje vsled preumeteljne pravosodne organizacije in preobilnega formalizma kakor pravcati vojni pohod zoper sovražnika. Zato se ne čudimo, ako velja kljub vsemu napredku v pravu še venomer prastaro geslo: Vae victis!

Spor za politični napredek se pričinja že s starimi grškimi politiki. V novejši dobi je

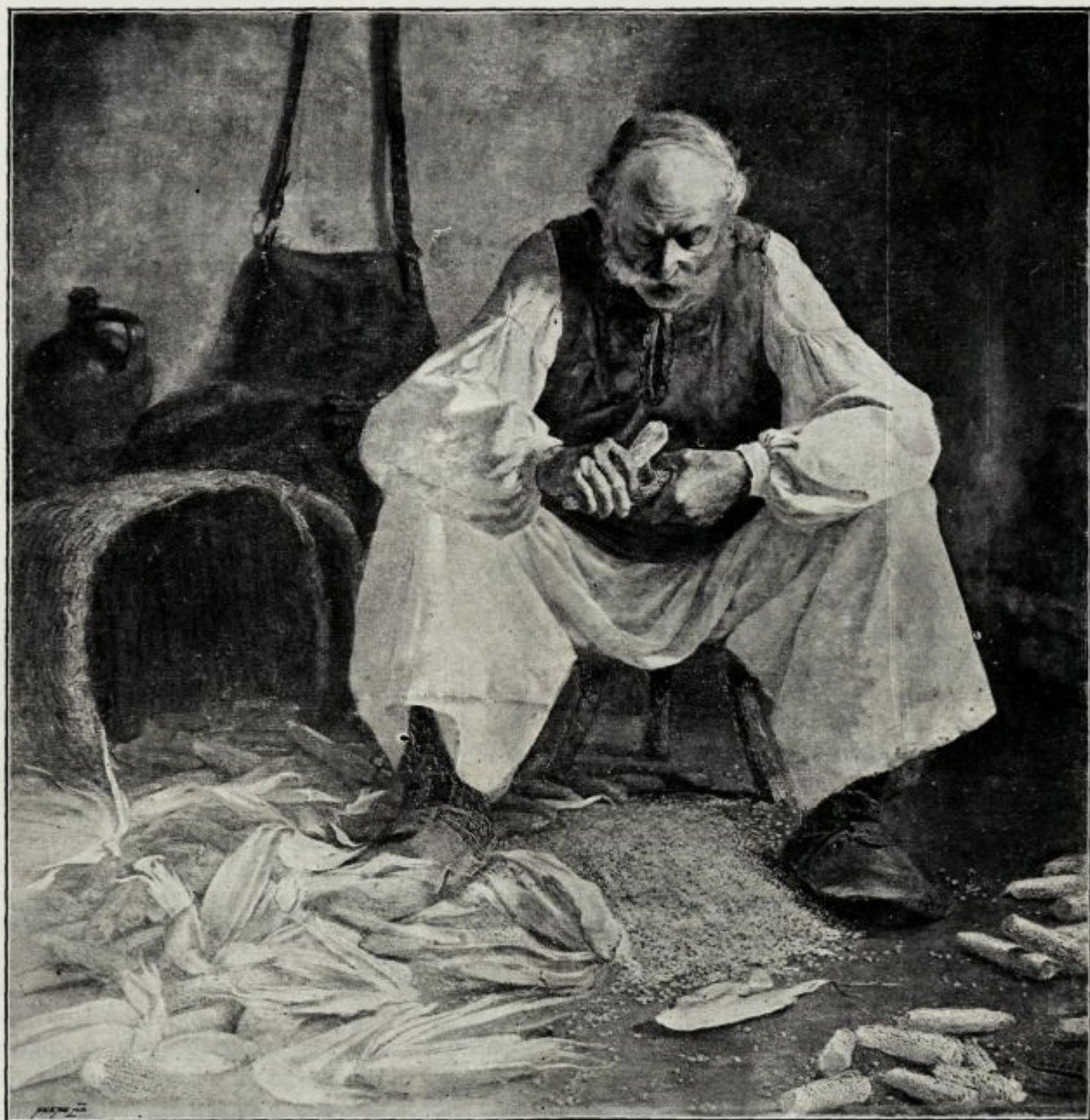
prišel Hobbes do človekoljubne ideje, da so si ljudje že v primitivnih razmerah postavili potem družabne pogodbe vlado, da bi minila „vojna vseh zoper vse“ in mnogi optimistični duhovi poslednjih dveh stoletij so zgradili na tej lepi predpostavi krasne političnosocialne teorije in jih skušali čeprav neuspešno uveljavljati. Toda s tem ni nič. Ako ne polagamo v zgodovino stvari, ki jih v nji ni, moramo ostati pri prepričanju, da početka vlade nimamo iskati v neki mistični žeji po pravici, temveč da jo je ustvarila vojna. Ves antični svet sloni na instituciji suženjstva, a suženjstvo je mogoče samo po vojnem pravu. Vojna civilizacija vlada s silo in strahom. Menjajo se oblike, jedro vlade ostane isto. Čim prvotnejša je civilizacija, tem več oblasti združuje vladarjeva oseba. On je najvišji sodnik in duhovnik, zakonodajni in izvršilni organ obenem. Kaj simbolizira v egiptovskih hieroglifih pravico? Bič! Dolga stoletja je potrebovala opozicija podanikov, dokler ni izsilila samodržcem statuta, pisanega javnega pravila, kako ima deliti pravico in kazen. Še l. 1787 se je mogel širokoustiti Ludovik XVIII.: „C'est légal, parce que je le veux.“ Pisano pravilo je povsod prvo sredstvo politične emancipacije. Drugo mogočno orožje je delitev državnih oblasti, ki znači konec absolutne monarhije. Dotod sega današnji politični napredek, a še ta ni siguren in popoln, kajti politika je bila še vedno najsilnejša trdnjava konservatizma. Posamezniki so sicer napredni, narodi so konservativni. — Mnogi graditelji mednarodnega prava so poveličevali zadnje čase svoje uspehe kot tretji politični napredek. Sodobna vojna je pokazala v prvih začetkih, da časi mednarodne solidarnosti še dolgo niso napočili. Zato o tem „napredku“ rajši molčimo.

Najtežje se je prerekati o verskem napredku. Ne samo da verstvo ne pohaja samo iz intelektualnih temveč najmanj v enaki meri iz čustvenih zmožnosti človeka, in je torej že iz tega ozira vsako racionalistično ugibanje o ver-

skem napredovanju napačno in brezpomembno, govori in rabi, kadar gre za verske zadeve, ateist, deist, spiritist, katolik, protestant itd. vsak svojo lastno, drugemu nesprejemljivo terminologijo, in vsi stoje na tako nasprotnih stališčih, da na možnost enotnega nazora niti misliti ni. Primerjalno verslovsje nam ne pomore bogvekaj. Prvi pogled na razlike med raznimi verstvi je goljufiv. Lahko je reči, da stoji ta ali ona religija više nego tretja in četrta, samo da predpogoduje enaka sodba precejšnje nevednosti. Taka sodba je bolj stvar osebne dovzetnosti. Napredek se mora tikati jedra. Napačno bi bilo sestaviti celo hierarhijo verstev od prazgodovinskih časov do modernizma in meriti verski napredek po lestvici, prikrojeni po našem „domačem“ razumu. Enako hierarhijo moremo postaviti le s pomočjo čisto zunanjih činiteljev, versko jedro ostane neopredeljeno in neopredeljivo. Versko čustvo se izraža v vedno novih oblikah, jedra mu ne izpremene tisočletja. Ugovor, da govorijo celo teologi o zgodovini in razvoju dogem, ne drži. Glavni zmisel dogem je ostal vsa dolga stoletja isti, izpreminjale so se samo zunanje oblike, stilistični in slovniški kroj. Vrhu tega nam še nedostaje primernih sredstev. Kako hočemo soditi, jeli versko čustvo današnjega človeka globlje in lepše nego versko čustvo antičnega človeka, da pojmuje sodobni sillonist versko dogajanje idealneje od srednjeveškega meniha? Po knjigah ne moremo soditi mnogo. — Ako dandanes vera v svetopisemskega boga „peša“, to ne mora že biti i znak napredka. Današnji človek se je sicer odrekel katoliški veri, toda vero je ohranil. Ne veruje več v svetnike in razodetje, toda veruje v Resnico, Pravico, Razum, Napredek, Razvoj, Socializem, Svobodo in Bratstvo in porablja svoje osvobodjene versko-čustvene energije v slavo in prid teh modernih božanstev z enako vnemo, kakor bi kot konfesionalni vernik skušal razširjati slavo Gospodu. Razen omenjenih abstraktnih idolov slavi še praznoverje ravno v najkulturnejših središčih triumfe. Treba je zasledovati n. pr. le procese enega meseca in pogledati v inseratne oddelke velikomestnih časopisov. Tudi ni res, da vera že tako strahovito peša. Poglejte v Francijo, na Češko. Res, na ulici, na shodih, v javnosti je opaziti malo verskega prepričanja. Toda pogledajte jih doma, te gromovite socialne demokrate in revolucionarne radikalce, kako molijo pri obedu in večerji, kako vise na njih stenah samo svete

podobe in nikar sveta Marx in Krapotkin, kako se boje civilnega zakona itd. To so zunanosti, gotovo, ne smemo pa prezreti, da najde pravo čustvo že spontano svojo pravo obliko. — Morda bi smeli imenovati z delno upravičenostjo verski napredek okolnost, da so se oblike verskega čustvovanja ublažile in da so se razvile verske predstave od prvotnih, ponekod zelo materialističnih pojmov k današnjim abstraktnim. Neizprosni in za našo civilizacijo preokrutni Jehova se je umaknil dobrotljivemu očetu vesoljstva, ki zatisne rad vsaj eno oko. V vseh verstvih je opaziti, kako prvotni, krvoločni demiurg izgublja kos za kosom krvavega sijaja in kako se njegova osebnost v teku napredujoče omike zduševnjuje, ublažuje. Indijski bogovi so postali že skoraj abstraktni termini in celo trdi Allah, ki je poznal pred par stoletji le meč in ogenj, se je spreobrnil v neko splošno višje bitje, ki hoče tekmovati v humaniteti z bogovi drugih narodov. Spremenili so se tudi svetniki. O neskončnih mukah, o katerih pripovedujejo legende, o neznanško ostrih pokorah, ki so si jih nalagali staroveški in srednjeveški svetniki, danes ni več govora. Iz navedenega pa ne sledi, da dandanes ni več svetnikov. Na tisoče jih prebiva med nami in njih vera ni nič manj zaslužna in globoka od vere mučnikov prve krščanske dobe. Vsakdo izmed nas pozna sodobne svetnike, ki so se odrekli posvetnim dobrinam in žrtvujejo svoj čas, svojo ljubezen, imetek in življenje socialnemu blagru večjih celot, ubogim, ponižanim. Moderni svetniki ne romajo več od mesta do mesta, slikajoč Antikrista v fantastičnih barvah, ne rohne zoper našo Sodomo in nam ne prikazujejo groze peklenskih muk. Govore pa vsem, ki jih hočejo poslušati, o božjem usmiljenju, o človečnosti in ljubezni do socialnih trpinov. — Tudi to so zunanje okolnosti, nikakor zanesljivo merilo verskega napredka. Sodobna veda si še ni niti na jasnem glede najtemeljnejših pojmov verskega čustvovanja. Kar je mogla podati doslej verska psihologija, so več ali manj posrečene klasifikacije, nanašajoče se na vidne pojave

Ne tratimo prostora in pustimo artistični napredek ob strani. Navadnemu očesu se dozdeva očividni, splošne formule in definicije pa ne pripušča. Sicer pa ni malo ljudi, ki so storili mnogo na poprišču umetnosti, a vseeno umetniški napredek taje ali pa zleknejo po pilatovo z rameni, češ: Kaj je umetniški napredek! ? Nič



C. M. Crnčić: Robkanje koruze.

manj ni jasen napredek v tehniki, ki bi zahteval neskončno naštevaje vsakomu znanih iznajdb, medtem ko je treba za popis socialnega napredka cel arzenal abstraktne terminologije, katere splošni zmisel se umika objektivni razlagi in natornemu izrazu.

Problem napredka je v dozdaj naštetih ozirih že radi tega težaven, ker ni dozreti končnega cilja, h kateremu razvoj stremi. Iz istega vzroka ni upati, da se dožene splošna formula človeškega napredka. Ker je namreč napredek relativen pojem, bi mogli spoznati njegov objektivni zmisel samo iz objektivno dognanega cilja. A niti s približno verjetnostjo ne moremo trditi, kje je smoter človeštva in ali sploh obstoji. Na gospodarskem polju je drugače, kajti tu so nam cilji povsem znani, sporna so edinole sredstva, in vse ekonomske teorije se sučejo okoli vprašanja, kje bodi najkrajša pot do narodnega blagostanja. Cilj je bogastvo, gre le za to, kako ga najlažje doseči in ohraniti. Izkoriščati vedno izdatnejše vire blagostanja, pomnoževati in spopolnjevati obrtna orodja, proizvajati hitreje, ceneje in v večjih množinah, utrjevati in razširjati kredit, konsolidirati denarni trg, olajševati promet itd., se pravi gospodarsko napredovati. Vse sloni na eni sami ideji, namreč, da je produktivnost človeškega dela odvisna od izpopolnjevanja proizvodnih sredstev. Tehnični in gmotni napredek hodita roko v roki in vzporednost velja tudi za znižavanje osebnega truda in nadomeščanje z mehaničnim strojnim obratom. Kot splošno formulo gospodarskega napredka priporoča Y. Guyot (*La science économique, Ses lois inductives* str. 154.): „V tej meri, kakor napredujejo znanost, kmetijstvo, industrija in prometna sredstva, mora padati cena posameznim pridelkom in rasti njih skupna vrednost, padati njih posamezna in rasti njih celotna kupna moč“, in „kriterij gospodarskega napredka leži v zviševanju absolutne in relativne vrednosti vezanega kapitala, v vedno nižji vrednostni enoti krožečih kapitalov in njih stopajoči celotni vrednosti.“ (str. 175.) — Nedostatke gospodarskega napredka občutimo v sedanjih časih sami najbolje. Čim bolj je kompliciran ekonomski sestav, čim medsebojno odvišnejši in čim razsežnejši so različni interesi, tem občutliveje deluje delni zastoj, tem težje je najti gospodarsko ravnotežje. Moderne krize so pa tem hujše, ker posegajo globoko v vse ljudske sloje, najgloblje pa v one, ki jih najtežje pretrpe.

Ni ravno neznatno število sociologov in modernih modrijanov, ki nenehoma opozarjajo na nasprotje med velikanskim gmotnim napredkom in baje ravno tako velikansko moralno propalostjo naših dni. Celo toli navdušen evolucionist in apostol napredka kakor lani umrli A. R. Wallace je podpisal (v *Fortnightly Review*) stavek: . . . „Mi smo dandanes najbrž mentalno in moralno inferiornejši od naših polbarbarskih prednikov.“ Osebnost nagnenje vtihotapi marsikomu enake sodbe na jezik. Samobsebi se razume, da koraka gmotni napredek hitreje od moralnega. Borba za obstanek nam veli, skrbeti v prvi vrsti za materialna sredstva, zasigurana eksistenca šele pripušča skrb za duševno hrano in moralne reforme. In ravno omenjeni časovni razloček povzročuje domnevo, da obstoji neka vzročna zveza med gmotnim napredkom in moralno dekadenco. Zmota osvetli enostaven primer. Primerjajte moralne nazore nekdanjih ženijev, Demostena, Aristotela ali Cicerona z moralnim prepričanjem čisto običajnega povprečnika naše dobe in napredek je na dlani. Koliko višji so njegovi nazori o človekovih dolžnostih, koliko globlje je spoštovanje osebnosti in človeškega dostojanstva in koliko širša in bogatejša je njegova socialna solidarnost! Sijaj gmotnih uspehov zatemnjuje počasnejše ali nič manj nepretrgano etično napredovanje. Celotnost našega socialnega življenja nam prikazuje povprečnega sodobnika na mnogo višji etično-razvojni stopinji nego pred toliko in toliko stoletji. — Vzbuja li kriminalna statistika pomisleke v resničnost moralnega napredka, ne smemo pozabiti, da so njene tabele kakor metode v mnogih ozirih pomanjkljive in da njenim absolutnim številkam ne gre toliko uvaževanja. Kriminalna statistika se ne more ponašati niti s stoletnim obstojem in iz prejšnjih stoletij nimamo enakih podatkov, ki bi pripuščali primerjanje. Da pa raste število in metode hudodelstev, je povsem naraven pojav. Prebivalstvo kulturnih narodov se je tekom preteklega stoletja potrojilo, početvorilo (začetkom naše dobe je štela vsa Evropa komaj 50 milijonov ljudi), socialni stiki so postali tesnejši in številnejši, velika mesta dejejo temu socialnemu zlu vedno ugodnejša tla in nezaposlenost, ta cvet modernega napredka, pospešuje prirojene škodne nagone. Kaj čuda, če je na prostranejši njivi več ljulike nego na majhni vrtni gredici. V prejšnjih stoletjih nahajamo manj hudodelstev že iz tega vzroka, ker so prevladovali

v narodu z veliko večino agrarni sloji, vzrok, zakaj se dogaja še danes relativno tako malo hudodelstev med ruskimi mužíki.

Ampak čemu vse besedičenje o napredku, pravi marsikdo, ako gre le zato, da se giblje človek nekoliko svobodneje, se obdaja z večjim komfortom in si kopiči bogastva? Sreča, ki je edini naš cilj, kljub temu noče napredovati. — Da, ravno to je najprepornejša točka. Iz enostavnega vzroka, ker merimo sploh ves napredek s termometrom svoje čustvenosti, torej subjektivno, in ker za subjektivnost ni najti enotnega merila. Na čem hočemo spoznati, se li čuti povprečnik XX. stoletja povprečno srečnejšega nego povprečnik XV. stoletja? Problem sreče je pesniški problem in prepustimo ga pesnikom. Saj ni niti merila za istočasnost. Kdo more uganiti, uživa li škrjanček na polju večjo ali manjšo biologično srečo nego človek, in je li brezdelni zamorec v svoji kolibi zadovoljnejši od industrijalca-milijonarja, kateremu donaša borzni list dnevno stotero skrbi. Pribito je, da ni vzporednosti med kopičenjem bogastva in zvišanjem osebne sreče. Čeprav Maltusovo pravilo ne nahaja potrdila v narodnem gospodarstvu, z ozirom na naše želje govori resnico, t. j. naša sredstva rastejo v aritmetičnem, naše želje in nezadovoljnost pa v geometričnem in še hitrejšem razmerju. Vprašanje evdemoničnega napredka je torej nerešljivo in zato nam ni izgubljati besed. Durkheim in cela vrsta modernih korifej takšen napredek a limine zanikajo.

Podobni pesimisti so sicer po navadi rojeni črnogledi, ali če hočemo biti pravični, moramo priznati, da njih pesimizem ni brez povoda. Kajti napredek je silno drag in njegova odkupnina obstoji v tolikih človeških žrtvah in slabih posledicah, da jih ni lahko naštetih. Napredek si je postavil veličastne slavoloke, a tudi ravno tako ogromne mrtvašnice. Skoraj vsakemu posameznemu napredku slede za petami nove nevarnosti. Zrakoplovstvo se imenuje napredek, toda njegove žrtve so velikanske že v samem začetku in bodo rasle z razširjanjem novega prometnega sredstva. Pivovarska industrija zaposluje stotisoče in jih prehranjuje, ali hkrati podpira alkoholizem in tuberkulozo. Ali vžigalice! Velekoristna iznajdba. Samo da sne proizvajanje mnoge tisoče pri živem telesu. Konfekcijska industrija raste in cene so smešno nizke. Ne pomislimo pa na stotisoče mladih, uničenih življenj in nepopisno bedo, ki vzdržuje te cene na nizkem nivoju. Napredek je

tudi električna in plinova razsvetljava. Dočim pa se je morala upihnniti prej vsaka luč v mestu posebe, more pogrezniti dandanes revolucionaren delavec z eno kretnjo milijonsko mesto v temo (kar se tudi resnično dogaja). Današnji stroji so višek produktivne osredotočenosti, toda zadostuje le malo nerodnosti, neznatna poškodba — in osvobodjena prirodna sila zahteva za žrtev obilo človeških življenj. Vrsto bi mogli nadaljevati, dokler bi izčrpali posamezne napredke našega časa.

Naj bo temu že kakorkoli, vsi smo prepričani, da dobrote napredka nadkriljujejo njegove žrtve. Naše socialno stališče nam vsiljuje optimizem in ako bi ne bili verni optimisti, bi ne bilo nobenega napredka. Mi moramo hoteti svojo srečo, delati za njo in s tem tudi za napredek in ne moremo se izolirati kakor n. pr. Nietzsche in Schopenhauer in tajiti formalno napredovanje sploh, kakor tudi ne govore našemu srcu Voltaire-Rousseaujeve tožbe, ki bi rade zavrle zgodovino nazaj, prvi v dobo rimskega imperija, kjer vidi višek vsega napredka, drugi v barbarične čase, ko še ni bilo ne države ne zakona.

Navadili smo se, kadarkoli nanese govor na napredek, iskati v njem znamenja dekadence. To so tiste večne tožbe o pokvarjenih novih in zlatih starih časih. Svetopisemska zgodba o izgubljenem raju je njih najnazornejši izraz, razumništvu je pa podal Horac (Od. II. L, III.) pesniško formulo. Odgovoriti na vprašanje, kaj je dekadence, je ravno tako težko kakor najti splošno formulo napredka. Ako ne vemo poslednje, bomo našli formulo dekadence, t. j. razkroja civilizacije še mnogo težje. Tudi dekadence je pojem naše čustvene logike in kot tak za moderno znanost še neraben. Kdo ve, mora li napredku slediti vedno dekadence in katera? Ker obstoji vedno precejšnje razdalje med gmotnim in etičnim napredkom, pripisujemo kaj radi neobičajne pojave, ki nas navdajajo s strahom, moralnemu nazadovanju, medtem ko so činitelji koristnega razvoja. Mi iščemo in ustvarjamo vzročne zveze tam, kjer jih ni. Naše želje in naši ideali se pomičejo z vedno povspešeno naglostjo nad meje trenutno možnega in napačna zgodovinska interpretacija nam ponudi v takih trenutkih besedo dekadence kot najenostavnejšo razlago. In še eno! Ne zahtevajmo napredkov, ki prekašajo naše zmožnosti. Preveč poudarjamo zunanost in slavimo svoje industrijalne in znanstvene triumfe, medtem ko

je ostal naš notranji človek še napol barbar. Ni treba bogve kakšnega povoda in ta barbar se prikaže v surovosti, vsa civilizacija odpade mahoma kakor lupina. Kajpak da se nam mora zdeti potem razdalja med gmotnim in etičnim napredkom še večja. Pa tudi brez tega pokažemo radi na rastočo žejo po užitku, na strah pred odgovornostjo, na tlačenje individualnosti, tiranijo

kapitalističnega režima, na depopulacijo in pojemajočo biologično rodovitnost itd. kot znake nastopajoče dekadence in rišemo črnega satana na začrnelo steno. Dokaz, da se naštetih pojavi krijejo z znaki dekadence, se še ni posrečil in kdor bi ga prinesel, bi ga morali slaviti kot ženija.

Dolenjsko jutro.

V dolino plavajo megle,
v dolino plavajo usode.
Vrhovi vrgli so raz se
razmišljevanj stoletnih plode...

V dolino plavajo lahne,
zamišljene in temnosive –
v tesnobi vstrepeta srce,
in mračna slutnja gre čez njive;

in mračna slutnja gre čez les:
predhodnik smrti tak priplava
v dolino solzno iz nebes.
— v strahu pobledi planjava.

Pavel Golia.

Gospa,

potrgala jesen je cvetje;
v rujavem blatu svet leži;
upadel vaš obraz, ves bled je
in trudne vaše so oči...

Meglé se vlečejo počasi
čez zapuščene njive v les;
redki, pohlevni vaši lasi,
in tudi belih je že vmes.

In eno jutro sneg zapade,
in eno noč pojemajoč
vmre v prsih zadnji vzklik naslade –
in vse bo proč...

Pavel Golia.

V plavžih.

V taktu koles in dima težkem vzduhu
predmestnih plavžev videl moč človeško
umirati sem pod usodo težko
in čul neskončno pesem sem o kruhu.

A solnce? Kaj? Kdo tu po njem naj vpraša
v peklenskem hrumu strojev teh med zidi!
Joj, komaj... komaj, da smrt srepa vidi
v srce jim bolno, ki jim v prsih vgaša...

Janko Samec.



Bolnik.

Spisal Felicijan.

I.

Tratar — doctor iuris — je ležal na divanu svoje okusne in precej bogato opremljene sobe; užival je dopust, ki mu ga je dovolila višja gospoda, da si okrepi svoje od napornega duševnega dela in mnogih prečutih noči zelo razdraženo zdravje.

Desna roka mu je ležala počivaje na prsih, leva pa se je skoro dotikala tal in je bila iztegnjena. Mala blazinica mu je zlezla čisto pod tilnik, da je glava narahlo visela in se je malce napenjal prosti vrat, kost in gosli. Pogled mu je blodil brez pravega cilja po steni; včasih so zlezle trepalnice počasi same od sebe čez oči in so se hitro, prestrašeno odprle.

Nenadoma je skočil pokonci. Bil je visoke postave, suhljatih drobnih kosti. Precej dolgi lasje so ležali tesno na glavi in so bili nekoliko zmršeni. V zagorelem obrazu mu je plula kri; črne oči so se mu kovinasto svetile.

Brez misli se je ozrl po vseh kotih ter se pretegnil. Ko se je prestopil, se je videlo, da se ga obleka tesno oprijemlje; poznalo se je v obrisih njegovo trdno, mišičasto telo.

Roke si je oprl v bokih in se zagledal v tla. Malomarno si je pogladil brke pod nosom, šel z roko preko brade; gledal je, kakor bi hotel reči: tako je in nič drugače.

Prijel ga je rahel kašelj, da so se mu prsi, na katerih je ležala razpeta drobna zlata verižica, lahko vzdignile.

Okrenil se je in stopil k oknu.

Pod njim je cvetel vrt. Greda tulipanov, se je solnčila na njem in zraven je puhtelo iz razorane rjavkaste zemlje. V travo mladico se je usipalo odpadajoče črešnjevo cvetje. Rožnato cvetje breskev je že pojemalo. V hladolistnih grmih je poganjalo prvo popje. Kostanj se je bil ravno razsmolil...

Za ogrado je ležala svetlozelenkasta plan; iz nje se je vzpenjal z vsemi smrekami, brezami

in borovci grič pod nebo. Nekaj vršičev je menda segalo prav do temnosivih oblakov, ki so se z nenavadno hitrico podili po modrini neba...

V Tratarjevih očeh je obvisela slika v celoti, obenem pa ga je tudi radostno dirnilo, da tega ne vidi prvič, temveč je videl vse to že prejšnje čase enkrat. Ko se je izkušal natančneje spominjati, se je zavedel, da je bila enaka podoba že večkrat pred njegovimi očmi, in zdelo se mu je, da je tudi zrak tisti kakor nekdanj...

„Vedno isto, iste slike; vse se ponavlja leto za letom... Tulipani so pred letom ravnato cveli... No, da...“ Mrmral je, nezadovoljno prikimal sam sebi in se odstranil z nervozno hitrimi koraki od okna.

„In sedaj? — Pet korakov gori, pet korakov doli;... gori..., doli..., gori..., doli...“ Nemirno je stopical, dokler se mu v glavi ni nekaj ustavilo, da je obstal ter se lovil za misljo, ki mu je ravnokar šinila preko možgan. Naslonil se je ob pisalno mizo, stal..., pozabil in nič mislil. Pogledal je na žepno uro, položil jo je na mizo in ogledoval od vseh strani. Z lahko gesto jo je vtaknil zopet, a tedaj se je spomnil:

„Ura je?“ Hotelo se mu je zazdehati... „Komaj pol treh... Časa še vedno dosti... in nazadnje... Če bi ne šel?...“ Legel je iznova na divan, toda še tisti trenutek ga je pognalo kvišku.

„Za vraga!“ je kriknil na glas. „Nobenega dela in sitnosti... Zlodej z vsemi sestrami... Morda je konjaka še kaj?...“

Odprl je malo omarico in si natočil lično čašico.

Pijača ga je vidno pokrepčala. Poizkusil je zažvižgati, a ni se mu dalo; pomencal si je oči, kakor bi se hotel zbuditi iz spanja. Približal se je k oknu in začel premišljati, da so letos tulipani zgodnji, da so mnogo prekmalu... da je dan lep, da so lepi dnovi, le da je vetrno...

Od solnca, ki se je skrivalo vsak čas za oblak, se je bleščalo trenotek za trenotkom; in

njemu je neskončno dobro del tisti opojni mrak za bleskom, ... dokler se ni naveličal.

Vznevoljil se je in posegel po knjigah; z bliskovitim pogledom je preletel imena na hrbtih: Goethe, Schiller..., Dostojevski, Tolstoj..., Ibsen, Strindberg... Kant, Nietzsche...

Zaničljivo se je zasmeljal: „Nič.“

Z malim svetlim ključkom je odklenil predalce pisalne mize ter spravil dva kupa pisem na dan. Začel je brati in zalučil je vse skupaj v miznico in še z nejevoljo zaklenil povrhu...

Segel je v žep, otipal listnico in začel brskati po njej. Bledo pisemce mu je skoro padlo na tla; sklonil se je plašno in ga ujel še med potom; razgrnil ga je pred seboj: „Dragi brat! Čas ponižanja je prišel; ... težko mi je. Rada bi bila sama, a morala sem poklicati babico; ona je pri meni... Ne vem, ali bo deček? Ah, ljubljeni brat, težko mi je, pridi k meni, pridi gotovo! In vendar, bojim se ponižanja, zato bi hotela biti sama, drugače ne; zato nočem, da bi prišel... Poljublja te na čelo tvoja sestra Mara in te prosi, odpusti, odpusti!“

Z dolgimi, hlastnimi koraki je premeril parkrat sobo. Počasi je zvijal pismo med koščeni prsti.

„Kdo razume mojo sestro?“ se je vprašal. „Zakaj si delam misli že teden dni in tehtam pro in contra, ali bi šel, ali ne bi? Da bi se ne zgodilo... nekaj... A naposled koliko je enakih in podobnih slučajev! Sama pravi, naj ne pridem... Zakaj torej misli, da bi vendar šel?“

Prižgal si je fino in močno cigareto; potegnil je trikrat, štirikrat, otesel pepel in spustil cigareto v pepelnik. Par oblakov dima se je razpuhtelo po vsej sobi in jo napolnilo s prijetno dišečo aromo in svetlim mrakom.

Kakor bi mu utrujenost zlezla v noge in telo — skoro sesedel se je na stol. Prekrižal je noge, roke je sklenil na kolenih, se nagnil ter se dotaknil z glavo prsi. Nepremično je sedel par minut.

„Šel bi...“ si je dejal.

Vstal je — pomirjen, utrujen; oblekel si je površnik, snel klobuk z obešalnika in palico. Ozrl se je še enkrat po sobi — ključki so mu v rokah zarožljali — in šel proti vratom. Ali spomnil se je, da ima prazno tobačnico. Zato se je vrnil in si začel pripravljati cigarete; vsaka druga stročnica se mu je strgala pri tem. Ko jih je na-

polnil pet, šest... si je eno prižgal, pustil tobak na mizi ter se napotil.

Skrbno je zaklenil vrata in se zagnal po stopnicah v pritličje; v veži je obstal.

„Ne grem! Naj se zgodi, kar se hoče... Ne morem!...“

Obrnil se je, stekel nazaj; v naglici je zaloputnil z durmi in jih zaklenil od znotraj — vse v enem. V površniku in klobuku si je zažvižgal popevko; vedno tiše in tiše, dokler ni v sredi obmolknil...

Čez nekaj časa se je zdramil kakor iz spanja. „Pa nel! Če nisem razpoložen, nisem...“ je pomislil. „Sploh je ne obiščem, dokler ni vsa reč pokopana... Jaz ji ne morem koristiti, denarno ji ni treba, in moralno... ne znam in tudi ni potrebe... Njenega ponižanja ne razumem... Ni prva neporočena in mlada tudi ni več; stori lahko, kar hoče... Zakaj ni odpotovala? Lahko bi. Ne razumem je in konec. Same nepotrebne sitne misli... Da bi se mogel zopet lotiti dela! Čas mine hitro, človek je truden in lahko spi... A sedaj...?“ Zagrabil se je za čelo. Šlo mu je mrzlo po hrbtu in kakor bi čutil las pri lasu na glavi. Ko je mislil, se je znočilo in mu je udarila temota v oči. Zavedel se je in zaznal, da se je solnce potopilo že davno za gričem.

„Nocoj ne grem večerjat;“ je sklenil, „nikamor ne pojdem več!... Okno bi odprl, če bi ne bilo prehladno... Tako pa?...“

Prižgal je luč in jo postavil na pisalno mizo. Ko je slačil površnik, je začul trkanje, ki ga je v prvem hipu zmedlo; prišla je postrežnica. Nobene besede ni izpregovoril z njo; komaj je čakal, da je odšla. Skoro planil je za njo in zaklenil vnovič duri.

In tedaj mu je prišlo, da se ni mogel odločiti, ali bi šel spat, ali bi še bedel; lotilo se ga je hrepenenje, da bi šel na izprehod, objela ga je želja po svežem zraku. A nekaj ga je vleklo, da bi legel.

„Počitka sem potreben,“ je pomislil. „Kako prazno je včasih v meni, da bi bežal pred samim seboj? Včasih pa leži v glavi kakor kamen, ... težko kakor kovano železo. A nekoč, ... lahko že jutri, pojutrišnjem, čez eno leto... Enkrat se bo gotovo reklo: Tratarja ni več, ... mrtev je... Nič dobi pač konkretno obliko...“

Trpek smehljalj mu je lezel počasi čez ustnice in se razlil čez lica, oči in čelo... Stopil je k kredenci.

„Nocoj že zopet ne bom mogel spati...“ je globoko vzdihnil. Iz trebušaste stekleničice je vzel papirni zvitek in ga razganil; nekaj belega praška se je spršilo...

„Spati hočem... nič misliti...“

Stresel je z drhtečo roko na jezik in odpil malo vode iz kozarca.

„Morphium moriaticum“, je pomislil in legel oblečen na divan.

Neka sila mu je vlekla trepalnice čez oči, telo mu je vztrepetavalo v kratkih, a pogostih sunkih. Pri zavesti še, toda zelo nejasno mu je prišlo vprašanje:

„Morda jo je zapeljal Slivar? Prijatelj... Slivar...?“

Takrat je zaspal; z ustí je zazijal, v prsih pa mu je pričelo žagati.

* * *

Bolestni občutki so se lotili Tratarja, kajti zdelo se mu je, da se umikajo tla pod njim in kadar je stopil, je stopil globoko. Po dolgi, široki, znani cesti je šel in, kakor da gre iz službe s preHITEVAJOČIMI se koraki, mu je bila glava težka od pojmov pravice in krivice.

Čez cesto ga je pozdravljaj prijatelj Slivar: „Kam?“

„Iz urada, iz urada...“

Komaj se je ozrl za njim, že ga ni bilo; z očmi ga je iskal po vsej dolgi in široki cesti, ali je izginil v veži, ali za voglom?

In, ko se je obrnil, je bil doma v svoji sobi; v copatah, golorok, brez ovratnika je hodil gori in doli. Toda ne dolgo, kajti zmračilo se je okoli njega, da se je ozrl proti oknu. Videl je, da so okna zagnjena z rdečimi zavesami kakor na kmetih in tudi tako čudno majhna so bila ta okenca. Začel je premišljevatí, kako in kaj, in videl je, da zavesa niso rdeče, ampak črne. Popadla ga je groza, da je potegnil za vrvico pri zavesi; en sunek, in vrvica se je utrgala...

„Nobene pomoči...!“ je zakričal raztrgano in glas mu je pojemajoče odmeval, ko je skočil k vratom, da jih odpre. Ali tudi vrata se niso odprla, ker so bila zaklenjena.

„Kje je ključ?... Hitro, hitro...!“ so mu bežale misli. Pretipal je vse žepe, a ključa ni bilo, pretipal jih je še enkrat, zopet brez uspeha. Prestrašen je lovil sapo, hropel je, skočil k pisalni mizi in prebrskal miznico. Pisma, popirje, vse je zmetal po tleh, a ključa nikjer.

„Ključa ni in vendar vem, da je ležal na mizi...“

Resignirano mu je upadlo vse telo, kakor bi usahnilo na mah. Zdelo se mu je, da se potaplja v temo; z začudenjem in grozo je zapazil, da so stene prevlečene s črnim žametom, ki je poln svetlih lis. Iz ust, ki so se mu napol odprla, ni prišel glas; sam je začutil le tiho grgranje. Široko so se mu odprle oči, ko so videle dve lisi, ki sta bili večji od drugih, svetlejši in okrogli. Kakor bi žarela dva ogla, kakor bi se dva de manta svetila! Pred njim so vstajali obrisi čela, lic, roke, postave...

Spoznal jo je: „Sestra...“

Kita las se ji je usipala po bledem obrazu ter se oprijemala na ramenih svetlobele svilene obleke; vila se je okoli bokov in še čez nje. Na prsih ji je venela rdeča roža.

„Maral!“ je vzkliknil in ji ponudil roko v pozdrav. Toda nihče mu je ni stisnil; le dva ognjena curka sta brizgala iz praznih očesnih jamic žarečo luč.

„Ni te bilo,“ sta govorila.

„Ni me bilo,“ si je dejal.

„Zakaj ne?“ sta vpraševala.

„Zakaj?“ se je vprašal in hitro dostavil: „Kriv sem, pri živem Bogu priznam, da sem kriv!“

Umaknil je pogled in ga uprl v tla v zavesti, da je grešil, ker ni šel. V srcu in v glavi mu je govorilo, da je grešil nad nečim neznanim, morda ker ni vedel, kje je meja dobre volje in dolžnosti. Bolj mislil je nego vprašal:

„Ali je res?“

„Res je.“

„V Savi, ali v Ljubljani?“

Glasu ni slišal, ampak čutil je, kako je nekaj pritrjeva je dahnilo vanj.

„Mrtva?“ je pomislil in odgovorilo mu je: „Mrtva...“

Pogledal jo je izpod čela, da je začutil premik kože, ki mu je od bojazni oledenela. V naročju ji je ležalo dete, ki je z napetimi ustnicami srebalo mleko iz njenih prsi in se tesno prižemalo nanje.

Zaskelelo ga je v srcu, ko je vprašal: „Tudi mrtev?“

„Tudi —“

„Kako?“ S pestmi si je zatisnil ušesa, da ni čul nobenega glasu, nič odgovora; potem pa je minilo vse in ni bilo nič...

Zazdelo se mu je čez nekaj časa, da šteje: „Ena, dve, tri...“ a tudi to je minilo.

Naenkrat pa je stopil iz gozda na plan in ker se mu je zdelo, da je bilo v gozdu mračno, se mu je bleščalo od peska na ravni, obsejanega od solnca. Nizkih pritličnih trepetlikovih grmičkov je rastle obilo, vmes je zelenelo vrbovje, sem in tja pa je samevala mlada breza, ubogo, od viharjev upognjeno drevce... Hlad mu je objel prsi, kakor bi se zagnal veter vanje, kakor bi bila deroča voda blizu; tudi bučalo in šumelo je na ta način. Nebo je bilo solnčno in solnce samo mu je gledalo naravnost v oči.

„Življenja ni ljubila, solnca, ki ga ljubim, ni hotela,“ mu je prišlo na misel.

Veja, ki ga je udarila po očeh, ga je za nekaj trenutkov oslepila, ko pa je izpregledal, je videl dete, ki je ležalo pod trepetlikovim grmom v pesku in je bilo v cunje povito. Vstran se je obrnil, potem se je nagnil, se počasi okrenil in mežikaje pogledal prav pri tleh. In videl je samo otročji vrat, ki je bil bel kakor sneg in porastel z mehkim, židastim mahom; lepo zalit in napet je bil, tam pa, kjer gre velika zelena žila gori in druga doli, tam je bilo prerezano in rdeče, od tam se je vlekla po pesku sivkasto črna sled...

„Tako mine življenje,“ se je domislil, „tako nehajo kemični in fiziološki procesi... Kri se strdi in sila... gre Bog ve kam... in — sile niti ni...“

V takih mislih so se zazibale trepetlike okoli njega, da je završalo po vejah in mu je stopila kri v glavo. Kakor v obrano je izkopal s tremi prsti ploščat, oster kamen iz peska in ga hotel zavihteti: kajti zazdelo se mu je, da mu je človek položil roko na ramo.

„Zapeljal jo je,“ je vzkliknil. „In umoril jo je, na morišče jo je peljal, z rokami na hrbtu in z zavezanimi očmi... Podoben je človeku, ki ga srečam vsak dan in ima slepe oči...; vidim ga vsak dan, ko gre pod mojim oknom... Česa išče tam?... Zares... prijatelju Slivarju je podoben.“

Zelo se je ustrašil misli, da hodi vedno pod njegovim oknom, vsak dan dvakrat — dopoldne in popoldne; ob devetih zjutraj in o mraku zvečer.

„Življenje je kratko; vsaka minuta je lahko predzadnja... Česa išče s svojimi skritimi očmi? — Zdi se mi, da sem videl danes krta ob poti, ki mu je motika prebila kost na glavi, da se mu

je pocedila kri in je obležal na mestu... Kajti tudi za krte, miši in poljske zajce pride čas...“

Premišljeval je, a ko je spoznal, da je trohica jeze in maščevanja v njegovem srcu in obilo strahu, se je začel opravičevati pred samim seboj:

„Vem da se bojim, in vem, zakaj se bojim? Ker poznam kemične in fiziološke procese, te čudne kombinacije, ki so življenje... Ker se bojim, kadar je križan hrbet od rdečih priž...“

Zagledal je, da je blazina pod glavo premočena od krvi in da kaplja od postelje škrlatni curek. Z duševnimi očmi je videl svoj hrbet stepen in v krvi; motril je svojo počeno lobanjo. Ko je opazil, da se usipljejo lasje v rano, se je od studa in pekoče bolečine obrnil v stran.

In slišal je, kako ga je vprašal neznan glas:

„Ali boli?“

„Nič,“ je odgovoril.

Zazdelo se mu je, da je počil suh les.

„Spomin je...“ je mislil in potem je nehalo vse — ali ga je zapustila vavest, ali pa so jenjale sanje.

II.

Oči so se mu odprle in so mu vnovič zamežale. V glavi mu je rvala silna bolečina in v prsih ga je nekaj žgalo, da je nakratko dihal. Polagoma se mu je jela vračati zavest; kmalu je spoznal, da leži oblečen na divanu. Vračal se mu je v spominu pretekli dan. Zavedal se je nemira, ki ga je moril ves teden, odkar je dobil sestrično pisemce in ni vedel, ali bi jo obiskal ali ne. V duši mu je vstala njena slika. Preprosto je bila oblečena in preprosto počesana, ploščatega obraza, zaupnih oči, toda resnega pogleda, komaj vidnih grudi in skoraj koščene, visoke postave. Prav malo bleščečega se črnega mahu nad usti je dajalo obrazu miren in trd značaj. Bila mu je ženska, kakor jih je malo, ženska, ki je jemala svojo moč, nadvlado nad samo seboj iz same sebe. Ženska, ki ne more trpeti ponižanja, ne križa na ramenih; kajti križ ji ni pretežek, temveč presramoten. Ženska, ki ne posluša, ampak ukazuje, in se, če ne more ukazovati, rajša umakne ter si v samotni zgrize dušo od bolečine in sramu; tihe in blede kakor sence so te ženske.

Jasno mu je bilo, da je slutil vse popoldne nekaj, kar se mora — kar se je moralo — zgoditi. Ali je uničila dete ali sebe, ali njega, ki jo je zapustil v hudi uri?



Na verandi.

Zavedel se je, kako je ugibal, kdo je tisti, ki se je le igral z njo in zakaj se je igral, — kajti lepa, bi ne trdil, da je bila. Kako ni vedel, ali ji je potreben in, če ji ni morda nadležen; kako je z gotovostjo vedel, da mora k njej, ker se drugače lahko zgodi kaj groznega, o čemer si niti misliti ni upal — in kako se vendarle ni mogel odločiti? Kako je pozabil na vse, mislil na nič in morfij pill!

Vsega se je dobro spominjal; čisto tako se mu je zdelo, kakor da misli prvič o tem, in pre-mišljaj je o marsičem več, nego bi bilo dobro in potrebno.

Toliko je bilo spominov, da se je utrudil od njih in ker so ga vznemirjale najneznatnejše posameznosti vsake misli in vsakega čuvstva, da ga je postalo včasih sram pred samim seboj, so mu bili sčasoma mučni do skrajnosti.

Vzpel se je in se ogledoval po sobi. Iskal je povsod nečesa, a česa, se ni zavedal; le čutil je praznoto in da manjka nekaj, kar bi moralo biti... Zaslutil je, da je imel težke sanje...

„Sanjalo se mi je,“ je pomislil, „toda ne vem več o čem...“

Z mrzlično naglico je skočil z divana in odprl okno, da se je vsul rezki pomladanski zrak v sobo. Ker ga je zeblo, si je mencial roke in z brisačo si je otrl hlad na čelu. Z mrzlo vodo si je pljuskal v lica in se umil do pasu, s par naglimi kretnjami se je hitro preoblekel; med tem se mu je skuhal na samovaru čaj, ki ga je izpil skoro vrelega. Parkrat je potegnul s krtačo po obleki in bil je pripravljen, da gre.

„Včeraj nisem mogel, danes moram...“ je mislil, ko je šel čez vrt, ki je praznoval svoj dan. „In vendar — ne vem, zakaj me je sestre tako strah? Zakaj se bojim njenega mirnega, ... prodirajočega pogleda? Tako čudno mi je v njeni bližini, ... kakor bi mi stopil na vrat... Sape zmanjkuje, lovim se za njo, da se mi žile nape-njajo in prsi vzdigujejo, ... tresem se, v goltancu pa leži in tišči ter ne izpusti...“

In stresel se je, ko mu je prišlo na misel, da je bil pred tremi tedni pri njej.

Večkrat jo je hotel vprašati, pozvedeti, kako in kaj, a ni se upal; hotel je izgovoriti, pa mu je beseda obtičala v grlu. A ona je molčala, z nobeno besedo ni omenila ničesar. Tako čudno mračno je bilo v njeni sobi. Sedela je pri oknu in šivala; spretno je sukala svetlo iglo v rokah in jo vbadala v belo svilo, ki je skrivnostno šu-

mela pod njenimi prsti. „Kaj delaš?“ jo je vprašal. „O, nič...“ mu je odgovorila in pogledala ga je globoko, da se je stresel in umolknil... Po dolgem molku, ko je hodil po sobi gor in dol in gledal proti vratom in oknom, ga je ona ogovorila: „Zakaj molčiš?... Ne molči! Govori kaj!... Rajša vidim, da govoriš!“ Zamahnil je z roko, ker je čutil neki mučen pritisk nad seboj in ni vedel, kaj bi rekel, a sestra je nadaljevala s smehljajem na licih in ustih in očeh in vse, kar je bilo v njej se je smejalo, celo njen glas se je smehljajal rahlo tresoč se. Toda ne, kakor je smeh na cesti, drugače, drugače... „Poročno obleko delam...“ — „Mara, molči!“ je vzkliknil. „Mrtvaški prt si delam...“ je mirno dejala. „In veš, kmalu bo dodelan...; domalega gotov je že... Vem, kaj mi je storiti...“ In on? Ničesar ni rekel na to, samo mislil, da ni res, da bi umrla; ni res, ker ne sme umreti, kajti zaradi njega mora živeti. Če bi nje ne bilo in če bi tudi njega čez eno leto več ne bilo, ker je eno leto mlajši od nje —? Naprej si ni upal in ni hotel misliti... Vse se je obenem zasukalo v njem, ker je bilo zanj preveč. Šel je ves pobit takrat in ni ga bilo več, ker se je bal smrti.

Čez en teden mu je pisala sestra list: zakaj sa smrti bojiš? Ali veš, kaj je smrt? — Nič.

Mislil je tedaj, kaj je to nič. Premišljeval je, kaj bi bilo, če bi njega ne bilo, če bi tudi zemlje ne bilo?... Moj Bog! Kakšne so bile tiste noči, brez spanja, dolge, brezkončne!... K zdravniku si je šel pomoči iskat in da bi spal, mu je ta zapisal morfij...

Zagomazelo mu je po vseh udih, vroče mu je stopilo v senca, čutil je, kako pljuska kri v njem in tišči k srcu.

„Zakaj se smrti bojim?“ je pomislil. „Ker ne morem razumeti, kar sestra razume. Verjamem in prepričan sem, razumeti mi ni mogoče...; preslabe nature sem, preslaboten, bolnik na duhu, revež od rojstva sem... Kaj mi je sestra?... Samo sestra... Nočem njene smrti, ne, ker sem brat — saj je ne ljubim niti bratovsko, saj se je bojim, saj jo sovražim zaradi moči... ker sem človek, nočem, da bi umrla... Reši naj mi zagonetko, čudotvorne moči naj mi da! Še je čas, ni še zamujeno...“

Neznana sila mu je napolnila dušo, da je vzkipel od samozavesti in močne volje. Povzdignil je obe roki s stisnjenimi pestmi in iz prsi se mu je izvil zadrževani glas:

„Prokleti svet! Z obema rokama te zgrabim in te pahnem v nič! Vse naj se zdrobi v prah, da le jaz ostanem... Sam hočem imeti oblast in nadoblast! Sestra mi mora razodeti skrivnost! Vprašam jo, odkod ta silna moč?“

In dejal si je z ironičnim nasmehom:

„Hiti! ker si človek in ker si brat...“

Pospešil je svoje že itak nagle korake. Ker je bil v misli zatopljen, ni videl mnogoštevilnih znancev in prijateljev, ki so ga srečavali, pozdravljali in ga pomenljivo in pozorno motrili. Zazdelo se mu je sem in tja, da vidi znan obraz, toda zmenil se ni za nobeno živo dušo, vse je hitelo le liki refleksi preko njegove zenice.

V mesinem parku mu je prihitel prijatelj Slivar nasproti. Za spoznanje mlajši od njega, bolj svežega obraza, prožnejši in zdravejši. Dvoje malih, sivih oči je kukalo skrito izpod obrvi; mačje sivkaste zenice so mu šle v daljavo. Oblečen je bil zelo spodobno in po modi.

„Servus...“ ga je pozdravil.

Tratar je zamišljeno pokimal in hotel nadaljevati svojo pot. A začutil je v svoji dlani majhno, drobno in hladno roko in pogled mu je obvisel na dragocenih prstanih in zlati zapestnici.

„Slivar...“ je zamrmral, ko se je ustavil. Prevzelo ga je neko mešano čuvstvo, ki se je v par trenutkih razmotalo v silno mržnjo.

„Ti, Slivar...?“ je izpregovoril mrzlo.

„Da, da... Kaj hočemo?“ je jecal in ker se je Tratar prisiljeno držal, je vprašal previdno: „Ali že veš?“

V. Tratarju je zakipelo vse prikrito:

„Vse že vem! Stran od mene, da se ne spozabim!“

„Oprosti! Razumem položaj...; zelo žal mi je, da se je tako zgodilo...“

„Žal mu je, kanalji...“ Zagrenilo se mu je v srcu; postal je otožen, melanholičen; vsa moč, ki je tako silno izbruhnila, je šla v nič. Začutil je to in je rekel samemu sebi: „Nič je.“

Ozrl se je, toda Slivarja ni bilo že nikjer; odhitel, kolikor se mu je dalo.

„Če sem ga po krivem obsodil...?“ je zapekla Tratarja vest. „Jasnosti hočem...; vse mi mora sestra povedati, tudi to mi mora razodeti... Pojdi hitro, da ne boš prepozen, mi pravi nekaj...“

Komaj, da ni stekel; gledal ni ne na desno, ne na levo, le hitel je in vsak hip se je obregnil v neznanega človeka, ki se je ustavil in gledal za njim...

V prvem nadstropju temne hiše je pozvonil. Odpirat mu je prišla priletna ženska, razoglava, v dolgem belem predpasniku, ki ji je segal od vratu pa do stopal na nogah.

Prijazno ji je segel v roko in šel za njo v prvo sobo.

„Kaj ne, vi ste babica?“ je vprašal.

Ženska je prikimala.

„Njen brat sem... Se je srečno izteklo, ne? Ali je deček...“

Ženska je ostrmela.

„Ali še ne veste, gospod?“ je vprašala.

„Ah! Vedel sem, vedel... Pustimo... Kako se počuti...? Prišel sem še pravi čas... hvala Bogu... Veste, nekaj ji moram povedati...; to se pravi... vprašal bi jo rad nekaj... Kje je? Kje leži?“

„Ali vam še niso povedali?“

„Nič mi niso povedali, saj sem sam vedel, že davno sem vedel, čeprav mi ni nikdar govorila o tem. Pred kratkim sem dobil njeno pismo... Kje ga imam?“

Preobrnil je nekaj žepov, a ni nikjer ničesar našel. Naglo je nadaljeval:

„Veste, rad jo imam... saj vam lahko povem..., ker se je malo bojim; tako močna je, ne? V očeh, ali v vsem obrazu? Kaj pravite, o tem še nisem razmišljal? V očeh bo menda... Ves teden sem se bal, da se ne bi kaj zgodilo... Vi že veste, kako je, ne? Hvala Bogu, še je pravi čas... Kje leži? Povedati ji imam nekaj, kar samo ona razume;... vprašal jo bom nekaj, česar drugi ljudje ne vedo... Samo ona razume, veste... Peljite me k njej, prosim...“

Ker mu ni mogla v besedo, ga je ženska pustila, da je govoril. Ali ko je nehal, mu je segla v roke in izpregovorila topla in sočutno:

„Gospod, ni je več...“

Izpreletelo ga je, prebledel je in omahnil. „Ni je več...!“ je kriknil obupno, da je glas še obupneje odmeval od stropa. In zamišljeno je pokimal z glavo v misli: „Ni je več... Izpremenila se je v nič, kakor Lotova žena v solnat steber... Ni je več...“

(Konec prihodnjíč.)



Trije hlapci.

Spisal Fran Milčinski.

Živel je graščak, bogat in košat; za štibali je je nosil korbač, iz tenkih jermenov pleten, kogar je z njim poščegetal, je poskočil in zaplesal, da se je graščak kar tresel od smehu.

Tiste dni je v bajti pod gradom bival vdovec. Imel je tri sinove, pa čim bolj so mu doraščali, tem manj jim je bilo doma jela in dela. In nekega dne je oče sklical sinove in jim rekel: „Tako je in nič drugače, eden izmed vas mora z doma in v službo.“

Vsi trije so molčali, oče je pogledal najstarejšega in ta je odgovoril: „Jaz sem najstarejši, prvi sem po vrsti, da grem z doma. Naš graščak obeta vsakomur mernik šmarnih petic, kdor bi mu služil leto dni; njemu se ponudim.“

Oče je svaril: „Graščak je ves pasji, le srce ima volčje. Pazi, da namesto šmarnih petic ne ujameš batin!“

„E,“ je rekel sin, „leto ima le dvanajst mesecev in pol mernika šmarnih petic niso mačkine solze. Leto prestanem, za šmarne petice pa si kupim svoj dom in zelnik zraven in kravico in bom lahko živel zase in po svoje.“

Drugi dan je šel v grad. Graščak je široko stal v durih in cingljaj s tolarji v žepu.

Najstarejši se mu je globoko priklonil in rekel: „Gospod, za hlapca me vzemite, če vas je volja!“

Graščak si ga je ogledal od glave do temena in zmajal z glavo. „Kakšni ste dandanes posli, piškavega lešnika niste vredni! To grdo jezo imate v sebi, za vsak prazen nič ste koj jezni, jaz pa jeznih ljudi kar ne maram okoli sebe.“

Najstarejši je odgovoril: „Gospod, vzemite me, jaz nisem nikdar jezen!“

Graščak je pomislil, potem je rekel: „Dobro, pa poizkusiva! Če leto dni doslužiš, dobiš pol mernika šmarnih petic. Če te pa v tem času kdaj razčemerji jeza, si izgovorim pravico, da

ti iz hrbta izrežem tri jermene, za tale moj korbaček bodo, in te napodim brez plačila.“

„Velja,“ je rekel najstarejši, „ni pes, da ne bi prestal leto dni brez jeze.“

Graščak je segel v žep in mu dal šmarno petico are.

Hlapec jo je vzel, že dolgo ni videl take, in z očmi in zobmi se ji je široko nasmejaj. Tisti hip pa je dobil s korbačem po roki, da je poskočil in zaplesal, šmarna petica se je zakotala po tleh.

Graščak se je modro držal. „Komar te je hotel, da veš, pa sem ga s korbačem, mrcino. Tega ne bo več blizu. Pa ne da bi bil kaj jezen?“

„Tristo pečenih,“ je zašental hlapec. „Kaj ne bom jezen. Mar sem vaš pes, da me s korbačem?“

Graščak je zazvižgal na prste. Iz hiše sta planila dva krivogleda služabnika, izza vogala se je zakadil pes v nesrečnega hlapca in so ga podrli na tla. Graščak je milo vzdihnil: „Ah ta nesrečna jeza!“ in je šel v hišo. Služabnika pa sta hlapcu iz hrbta izrezala tri jermene, dva za korbač, enega psu za priboljšek, potem so ga napodili.

Komaj se je privlekel domov, z jokom in stokom je legel na slamo in povedal, kako hitro je doslužil graščaka in kakšno je prejel plačilo.

„Svaril sem te,“ je rekel oče.

Srednji brat Jurko pa se je smejal. „Neumen si bil, ker nisi jeze zatajil. Čakaj, zdaj grem jaz služiti graščaka, mene ne ujame!“

Zastonj mu je branil oče: „Nikar ne hodi kože prodajat!“ — njegova glava, njegov svet: mikal ga je kup šmarnih petic, s tako doto, je računal, se lahko bogato priženi in ne bo več vezan na očetovo beračijo.

Šel je in se udingal pri graščaku, kakor se je bil starejši brat: sprejel je aro in koj za šmarno

petico še korbač po roki. Toda stisnil je zobe in pogoltnil bolečine.

„Po komarju sem usekal,“ je rekel graščak. „Tega ne bo več blizu. Saj menda nisi jezen, kaj?“

Jurko je odgovoril: „Kaj bom jezen, še hvaležen sem, takih gospodarjev je malo, da bi poslom branili komarje!“

„Prav tako,“ ga je pohvalil graščak, „jeznih poslov kar ne maram! Tamle vzemi vrečo ajde, pojdi na njivo in jo posej, pa glej, da do večera opraviš!“

Jurko je hitel, da je kar curljalo z njega, in res, še predno je solnce zašlo, je bila ajda posejana, podorana, zavlečena in povaljena, in Jurko truden in lačen spet doma.

Graščak ga je vprašal, če je kaj jezen.

„Kaj bom jezen,“ je odgovoril Jurko, „vesel sem, da mi je šlo delo izpod rok in sem vam ustregel!“

Graščak ga je bistro pogledal in je rekel: „Kaj ti povem, napačno si vzel vrečo. Tista ajda, ki si jo posejal, ne bo kalila. Kar koj mi greš nazaj, da jo spet pobereš!“

Jurko je mislil, da se graščak šali. Graščak pa je dejal: „Nič ne stoj, nič ne glej, le kar hodi; dokler ne pobereš ajde do zadnjega zrna, ne dobiš večerje!“

Zdaj je Jurku kar šinilo v lase. Graščak pa ga je hitro vprašal: „Ali si kaj jezen?“

„Kaj bi ne bil,“ je vzkipek Jurko, „za norca vam je pošteno delo!“

Graščak je vtaknil dva prsta v usta in je zabrlizgal, iz hiše sta planila krivogleda služabnika, izza vogala je skočil pes, in podrli so Jurka na tla. Graščak je vzdihnil: „Oh nesrečna jeza!“ in je šel v grad, strežaja pa sta Jurku iz hrbta izrezala tri jermene, dva graščaku za v korbač, enega psu za priboljšek, in sta napodila Jurka.

Z jokom in stokom se je privlekel domov.

„Kdor ne posluša, poizkuša,“ je rekel oče in starejši brat na slami se je muzal, čeprav ga je bolel hrbet.

Tomaž, najmlajši, pa je molčal, bil je vaje molčati, ker sta ga brata vedno zavračala: „Kaj boš ti govoril, tepček!“ Mislil si je pa svoje in drugo jutro ni nikomur nič povedal, ampak kar na tiho je šel v grad in se vdinjal, kakor sta se bila vdinjala brata.

Zgodilo se mu je kakor bratoma. Dobil je aro, koj po ari korbač. Toda Tomaž ni bil len,

popadel je korbač in z njim oplazil graščaka po licu, da so mu koj zacvetle maroge in se mu je kri ulila iz nosa.

„Oh, gospod,“ je rekel Tomaž, „komar vam je ušel, z moje roke je presedel na vaš nos, pa sem ga, mrcino, vendar zadel, da bo vse žive dni švepal. Saj niste nič jezni?“

Graščak se je potuhnil in je skril jezo. Ukazal pa je hlapcu, da gre koj ajde sejat, do večera mora opraviti.

Tomaž se je urno zasukal in šel na njivo, in solnce je stalo še visoko nad gorami, že je bil zopet v gradu in pred graščakom, češ, opravil je ukazano delo.

Graščak ga je presladko pogledal, presladko, kakor bi med lizal in kis pil, oboje hkratu, in je rekel: „Kaj ti pravim, ljubi moj, napačno si usejal ajdo, kar koj mi greš nazaj, da jo zopet pobereš, tako je in nič drugače! Ali si kaj jezen?“

„Tomaž je dobre volje odgovoril: „Kaj bom jezen, koj jo grem pobirat! Škoda vsakega zrnca, ki bi stran prišlo!“

Graščak je rekel: „Dokler vse ajde ne pobereš do zadnjega zrna, ne dobiš večerje. Ali si kaj jezen?“

„Jezn pa ne,“ je dejal Tomaž, „najprej delo, potem jelo, tako je prav in pošteno!“

In je kakor zajec stekel okoli vogala, pa ko je prišel graščaku izpred oči, je nehal teči in jo prav počasi mahal na njivo. Na njivi je ležala za mejo skrita še polna vreča ajde, zakaj ajde sploh ni bil sejat, ker je že poznal graščakove muhe, zleknil se je najprej v travo, da si odpočije od lenobe tega dne, potem je zadel vrečo črez ramo in šel nazaj v grad in pred graščaka.

Graščak ga je bistro gledal, če je kaj jezen, Tomaž pa se je režal in je kazal dobro voljo. Drugi so že povečerjali, pred Tomaža je postavila kuharica skledo soka in ga podražila: „Le jej, le jej, je štrukelj notri, štrukelj, ki ima trakec!“ Poleg je sedel graščak in prežal, kdaj se Tomaž razjezi.

Tomaž je pomešal sok pa je začutil štrukelj, ki je imel trakec, in ko je prijel za trakec, je bil trakec repek, štrukelj pa je bila miška.

Graščak ga je vprašal: „Ali si kaj jezen?“

„Jezn, zakaj?“ je rekel Tomaž, „gospoda že ve, kaj je dobro.“ Pa si je zmisлил in zavpil: „Joj, štrukelj je še živ!“ in je sprožil močnato miško graščaku ravno pod nos.

Graščak je puhnil in pljunil in si brisal brke, Tomaž pa ga je prijazno vprašal, če je kaj jezen. Graščak je pogoltnil jezo in rekel, da ni, in Tomaž se je lepo poslovil, da gre zdaj spat.

Pa ga ustavi graščak. „Počakaj malo! Na vrtu imam hruško medenko, ki bogato rodi. Pa kar dozori sadu, vsega mi ponoči otresejo tatje. Ti jo pojdi stražit nocoj! Gorje ti, če ne zalotiš tatov!“ In še ga je vprašal, če je kaj jezen.

Tomaž si je mislil svoje, pa se je zasmejal, da ni, in je kar šel na ukazano stražo. Skriva je s seboj vzel graščakovo puško, ki je za vrati visela v veži.

Skobalil se je v hruško in s puško preko kolen čakal, kake mu pošlje graščak tatove. Od bibe enajst, tačas prikoraca od gradu sem prečudna prikazen, visoka za dva moža, odeta v belo haljo — in naravnost proti hruški.

„Stoj!“ je zaklical Tomaž in je vzel puško v roke.

Prikazen pa se ni nič zmenila, že je stala pod drevesom, že je segala po hruškah. Tačas Tomaž puško k licu, blisk, pok! — beli strah je čudno zarjul in se zvalil v travo. Na tleh pa se je razkrhnil na tri kose, ti kosi so se pobrali na svoje noge in odkrevljali v grad.

Drugo jutro je šel Tomaž gospodu povedat, kakšen je bil tat in kako mu je zasolil hruške. Graščak je ležal v postelji in bil slabe volje, ker ni bilo ne kuharice, ne strežajev, da bi mu prinesli zajtrk. Pa ko je zaslišal poročilo Tomaževo, je vedel, koliko je ura bila. Vstal je in šel gledat: vsi trije, oba strežaja in kuharica so ležali vsak v svojem koncu in ječali in so imeli svinčene šibre v koži.

Graščak je ostro pogledal Tomaža. „Strežaja dva si mi obstrelil in kuharico. Zdaj boš ti kupal! Ali znaš?“

„Krompir sem že pekel,“ je odgovoril Tomaž, „pa kaj več tudi znam kakor krompir peči.“

„Pripravi kosilo,“ je ukazal graščak, „pa ne pozabi in deni v juho tudi peteršiljčka!“

„Če na vse pozabim, na peteršiljčka ne bom“, je obljubil Tomaž.

Gospod je šel po svojih opravkih, Tomaž pa je pridno podnetil ogenj in pristavil meso. Juha je že vrela, le peteršiljčka je še bilo treba.

Zdaj je Tomaž stopil na prag in zabrlizgal na prste, kakršno je imel navado graščak; izza vogala se je zakadil graščakov pes in Tomažu v noge. Temu psu pa je bilo ime Peteršiljček.

Tomaž ga je ročno stisnil za vrat, hajdi z njim v kuhinjo in top v pisker, v vrelo vodo! „Pri gospodi čudne stvari jedo,“ je rekel Tomaž, „včeraj miško, danes kužka. Bog jim blagoslovi!“

Opoldne je graščak košato sedel za mizo, pa prinese Tomaž in postavi predenj veliko skledo, v skledi je bila juha, v juhi kosmati Peteršiljček.

„Gromska strela!“ je zarenčal graščak. „Ali si iz uma?“

„Jaz ne!“ je rekel Tomaž. „Saj se mi je čudno zdelo, da pri tej hiši miške jeste in pse. Jaz jih ne bi. Toda ukazali ste Peteršiljčka na juho in gospodarja treba ubogati. Ali ste kaj jezni?“

Gospod je odkimal. „Za kuharja nisi, za pastirja boš, za zadnjega mojih poslov. Jutri poženeš krave na planino. Ali si kaj jezen?“

„O gospod,“ je odgovoril Tomaž, „jezen pa ne, saj imam rad živino, laže se ji streže, nego ljudem.“

Zjutraj zarana je šel s kravami proti planini in je zvižgal in pel in bil zlate volje. Sredi pota ga srečata dva mesarja, namenjena v semenj. Živina jima je bila všeč, pa vprašata pastirja: „Fant, ali prodáš krave?“

„Zakaj pa ne, če jih dobro plačata“, odgovori Tomaž.

Pogajali so se in udarili v roke in Tomaž jima je prodal krave, eno samo si je pridržal, staro Dimko. Tej je dal okoli glave vrv, potegnil jo je v brezo ob poti in jo privezal med veje, potem se je zadovoljen z dobro kupčijo spet vrnil proti gradu.

V vseh žepih so mu peli rumeni cekini in beli tolarji, pa ko je prišel mimo očetove hišice, je stopil noter in k starejšemu bratu, ki se je premetaval po slami. Predenj je stresel vse zlato in srebro in je rekel: „Na, to vse ti pošilja naš dobri graščak, da se ti prej zaceli hrbet!“ Potem je šel v grad.

Graščak se je začudil, kako da je že nazaj in brez krav. Tomaž pa je dejal: „O gospod, kaka sreča je doletela vaše krave! Pomislite, nebesa so se jim odprla! Krave, uboge sirote, so kar norele noter, ko so zagledale prelepo nebeško pašo. Le Dimka, sirota stara, je zaostala, tik pred gobcem so ji zaprli nebeška vrata, obvisela je na brezi, lahko jo še vidite.“

Gospod, ves bled od same togote, gre gledat s Tomažem; res, Dimka je tičala v brezi. „Da bi te vrag,“ je zarohnel.

„Nikar ne kličite vruga,“ ga je posvaril Tomaž, „drugače lahko pride! Ali ste kaj jezni?“

„Nič!“ je rekel gospodar. „Tepec neumni, kamorkoli te postavim, povsod si mi v škodo. Še eno stopnjo te ponižam: sram te bodi, za svinjarja mi boš! — Ali si kaj jezen?“

„Jaz ne!“ je odgovoril Tomaž. „Da so le krave tako srečne, to me najbolj veseli.“

„Drugo jutro zarana je gnal prešiče v hrastovo šumo. Prešiči so se pasli v žiru. Tomaž je veselo zvižgal in pel pa se zgodi, da mimo prideta dva bogata kupčevavca. Vidita rejeno žival in vprašata: „Fant, ali jih prodaš?“

„Zakaj ne,“ odgovori Tomaž, „če jih položeno plačata.“

Res, zmenijo se za kup in Tomaž proda vso svinjad za žoltih cekinov in svetlih tolarjev polne žepe in povrhu si je še izgovoril, da sme polovici prešičev porezati repke.

Kupčevavca odženeta blago, Tomaž pa je porezane repke tako vsadil v mehka tla, da je molelo vsakega repka malo iz tal. Potem je krenil proti domu, dobre volje in v žepih polno cvenka.

Spotoma se je zopet oglasil v očetovi koči; pred srednjega brata, ki je stokal na slami, je stresel vse zlato in srebro in mu rekel: „Na, kar ti pošilja naš dobri graščak, da se ti prej zaceli hrbet!“ in je hitel v grad.

Graščak se je začudil, še bolj se prestrašil, ko je videl pastirja, in brez blaga. Tomaž pa je tarnal in pravil: „O gospod, saj sem vas svaril! Kravam niste privoščili nebes, klicali ste vruga,

glejte, pa je prišel vrug in vse prešiče potegnil v svojo oblast! Kar na lepem se je odprlo brezdno in jih je požrlo. Pa ko se je peklenko brezdno zopet zapiralo, je polovici prešičev priprlo repe. Joj uboga žival! Če greste z mano — še sedaj iz zemlje mole.“

Graščak gre s pastirjem, res: repki gledajo iz tal. Poizkusi, da bi rešil kakega ščetinca vrugu iz žrela, oberoč pograbi repek in ga z vso silo potegne — lop zleti znak v blato z odrezanim repkom v rokah.

„Saj pravim,“ je rekel Tomaž, „z vragom se ni izkušati! Ali ste kaj jezni, gospod?“

Graščak se je tresel togote in je rekel: „Poslušaj moj ukaz in če ga ne izpolniš, boš ob glavo! Po kosilu grem na pristavo in se vrnem šele pozno v noč. Ti pa me čakaj, da mi posvetiš! Ali zapomni si, svetiti mi ne smeš ne s svečo, ne z bakljo, ne s svetilko!“

Graščak po kosilu na pristavo, Tomaž pa je ugibal, kako bi ustregel ukazu in rešil glavo. Ugibal je in uganil. In ko se stemni gre in zažge grad na vseh štirih koncih.

Pozno v noč se je graščak vračal domov, pa mu je že od daleč svetil silni plamen, ki ni bil ne od sveče, ne od baklje, ne od svetilke. Razkačen je zapovedal Tomažu, naj se pri tej priči pobere. Ali Tomaž je zahteval najprej svojo pravico, pol mernika šmarnih petic, šele potem je šel.

Graščaka pa je za vse žive dni minilo, da bi trpinčil svoje posle.

Izseljenci.

Polagoma pomika parnik se od brega
Solz težke rute zadnji mahajo adijo,
tisoč rosnih očeš še po ostalih bega — —
In s polno paro silni stroji zabučijo.

Odločno reže velikan zelene vale,
v megli in dimu zginjajo obrisi luke. —
Že zelenijo sočno tujčeve obale
v upih, ki mrli so doma pomanjkanj muke.

Le morje in nebo okoli in okoli.
Parnik hiti. Stroji ropočejo. Noč pada.
Ponajveč dremljejo — tu, tam še eden moli —
in v snu smebljajo se: sedaj bo konec glada.

Ohola, lakomna dežela sužnjev čaka,
mašine brez srca, brez solnca vlažni rovi,
krvavožuljava, ponižujoča tlaka,
daljnji, pozabljeni, oskrunjeni grobovi — —

Pavel Golia.



Listek.

Zapiski.

Levstikovo delo za Prešerna.

Priobčuje dr. Avgust Žigon.

II.

Nekoliko težjih reči v Prešernu.

V spomin Matija Čopa.

(Dalje.)

Prešerin se je bil zavzél, pokazati Slovencem, da imajo jezik, v katerem se dáde skladati pesmi vsake [verste]; to se ti pokaže precej o prvem, ko primeš njegove poezije v roko, in tako je hotel tudi spričati, da je naš jezik ustvarjen za heksameter,³⁴⁾ pa tu ga je preváriló, kar je tudi sam gotovo čutil, ker potem ni pisal nobene pesmi več v tej meri, razun malih pušic. V Novicah, kjer³⁵⁾ je bila prvič tiskana ta pesem, beremo celó, da je dolgo merjena vsaka samoglasnica, ako ste za njó dvé soglâsnici, kakor je bilo navada Gerkom in Rimljanom, ki pravijo, da tak zlog je: „s y l a b a p o s i t i o n e l o n g a“; in da se pogoltné samogl. pred samogl.; toda naš jezik ni za tó ustvarjen, in svetovali bi, naj se heksimetri zmirom puščajo; in žal nam je, da tu Prešerin ni zbral drugačne mére, kakoršna je na pr. v: „s l o v é s u o d m l a d o s t i“, ali v: „p e r v i l j u b e z n i“; kaj bi se bilo smélo iz njegovega perésa pričakovati, nam pričate ravno te dve pesmi. Naravnost moramo tedaj povedati, da nam je žal, da je ta pesem zložena v heksimetrih, akoravno je najbolja, kolikor je v slovenskem heksametru pisanega. Ivana Koseskega pesem: „Slovenija cesarju Ferdinandu“ je res polnoglasnejša, ker je nalašč iskal beséd, v katerih je mnogo čerk: „m, n, r“, da bi naredil polnoglasje, latinskemu podobno, poezije pa v tisti pesmi ní. || Vse vkup je konglomerát zgodovinskih imén, za ktere je na vagi, ali so bila v resnici slovenska ali ne;³⁶⁾ za nektre je celó gotovo, da niso bili, kakor: Geiserik, Belizar itd. Kaj več o tej pesmi bomo govorili drugéj. V Novicah Koseskovi heksimetri. Lepoglasje je manje, kakor v družih pesmih.³⁷⁾

³⁴⁾ Rokopis: heksametru; pisna hiba.

³⁵⁾ Rokopis: slovenska [ne] ali ne; ...

³⁶⁾ Rokopis: ker.

³⁷⁾ Na koncu ima rokopis ob levem robu še Levstikovo nemško pripombo k tej pesmi in tej analizi njeni: „Doch zur Entschuldigung des Cop. teils gesagt, dass es mehreren solche Naturen giebt, die sich mehr zum mündl. Unterrichte [ne] als zur Feder neigen; er war auch so, darum wählte er den Lehrstand. Christus der Herr selbst schrieb auch kein Wort, lehrte aber viel. Wer denkt nicht hierbei auch an Sokrates? Und der Schreiber dieser Zeilen selbst bekennet offen, dass er sich mehr zur 1. als zur 2. Classe von Menschen neigt.“

Nova pisarija.

Te zabavljice še ni dosegel¹⁾ noben slovenski pesnik; pa saj so se tudi malo poskušali v tej versti poezije, in če je kateri kaj zinil, hoté ali nehoté je kaj odlomil iz Prešernovega verta. Vender se prederznemo reči, da tudi Prešerin v tej pesmi ni vselej prav sodil, kakor [bomo] pokažemo pozneje. Saj tudi ni čudo. Od njegovega časa do zdaj se je mnogo spremenilo v našem pisanji; mnogo se drugače sodi, kakor se je tačas, in zanamci gotovo bodo marsikaj ométali, kar terdimo mi. — V tej pesmi se druží šégavost (witz) z bistrim umom in grenko ironijo. Vse besede, ki jih govori [moj] „pisár“, morajo ravno na robe razuméti se. Pot, po kateri se verstijo misli, menda je ta-le:

„Možjé, ki zdaj v literaturi pri nas gospodarijo, ali vsaj gospodariti hočejo, učijo, da se bój ptujih beséd, kakor hudega vruga; celó [gersk] imén gerških in latinskih bogóv se ogiblji; še pesmi ne zapoj nobéne, ako nima slovenskega iména; uči se prave slovenščine od prostega kméta, in kar ti zmanjka, pa sam naredi! Res je, da morda potem dobimo v knjige jezik, kakoršnega ne govori nihče; ali to nič ne dé; saj tudi ciganje, gorjačarji in tatévi²⁾ [po] govore po svoje; čemú bi Slovenci v knjigah ne imeli posebnega jezika? S časom se ga bo privadil narod in vsi Slovanje bodo posnemali nas. Tvoja proza naj bo brezi vse lepote in brez blagoglasja[.]. Ako hočeš pesmi skladati, ne vprašaj, ali imaš glavo za-to, ali ne; po sili kroži, in od ljubezni molči; prepévaj raje od domačih reči; kar je treba za hléve in za polje, da [bo] kmet in meščan s koristjo bral tvoje reči, potem bomo včakali Slovenci zlati vék.“

Kam bi zaórali, ako bi takisto ravnali, to je znano vsacemu, toraj ni treba govoriti o tem. Da so pa možjé res takó terdili, in še terdijo — nekteri, menda mi tudi nihče ne bó ométal. Preglejmo raje v tej pesmi sem ter tje kako posamezno réč:

Ak so pisár postáti želje tvoje
Moj zlati uk poslušaj in zastopí!

Pogovarjali smo se uže zavoljo beséde: „postati“, in terdili so nekteri, da jo³⁾ čisto neslovensko rabimo; in večidel je to tudi res, pa ne vselej. Gotovo ni po slovenski rečeno:⁴⁾ „sercé mi je postalo veselo in duša mirna“; reči bi se moralo: „sercé se mi je razvesélilo, in duša umirila“. Serbi celó pravijo: „povukodlačio se je“, namesti: „postao je vukodlak“;

¹⁾ Veliko lepoglasje. (Levstikova opazka zase nad besedo „dosegel“.)

²⁾ Pač pisna hiba namestu: tatóvi.

³⁾ Prvotno: je ...

⁴⁾ ni prav: „postal je bogat“; ampak: obogatel je. (Dodatna pripomba Levstikova nad besedilom na tem mestu.)

„pogospodio se je“ namesti: „postao je gospodin“. [Vend] [Toraj bi tudi mi prav morali] Pa tudi mi pravimo: pogospodil se je; zmajčil se je = er ist ausgeartet; na⁵⁾ mestu postal je malik, gospod, poturčil se je kakor tudi Serbje, namesti: postal je Turek. Vender se pa bere tudi v serbskih pesmih: „Ti li posta drugi car na zemlji?“ Pravilo menim, da bi to-le bilo: vsaki prilog moraš premeniti v glagol, na pr.: „obogatéti, zelenéti, bledéti, staréti, pokojiti se“; pa ne: „postajati bogat, zelen, bled, star, pokojin“. Vsako imé, ako se dá, tudi spreméni v glagol, na pr. „pogospoditi se, potlačiniti se, pokmetiti se, pobratiti se“;⁶⁾ pa ne: „postati gospod, tlačán, kmet, brat itd.“; to ni prav. Vender je pa mnogo, mnogo samostavnih imén,⁷⁾ iz katerih se ne dádo glagoli narejati, na pr. [clo] „grešnik, zapravljivec, lenuh, kralj, [župan, cesar,] voznik, oráč, prevzetnik, volk, medved“. Pri samostavnih, kateri so korenike, moramo vselej delati glagole iz njih; toraj prav: „povolčil, pomedvedil, polesičil, pocesaril, požupanil se je“. Imena pa, ktera so izpeljana iz prilogov, in glagolov; ali pa ktera imajo glagol, ki je narejen [sa] iz njih, moramo rabiti glagol. namesti: postal je králj, recimo: začél je kraljevati; postal je lenuh, polenil se je; postal je grešnik, začél je grešno živéti; postal je zapravljiv, začél je zapravljati; postal je voznik, začél je voziti, postal je oráč, prevzetnik; začél je prevzéteti biti, prevzél se je. || Ako pa ima pred sabo imé kak prilog ali drugo pojasnilo, potem se mora rabiti glagol postati, na pr.: ali si ti postal drugi car na zemlji? On je postal prvi župan, itd. Res je, da sem slišal od Ribničana, ki je djál v pravljici⁸⁾: „sin je postal volk“; to ni tako napek, ker je pri nas nenavadno: „povolčiti se“, daravno bi bolje bilo; toraj tudi ni vsega napek: „pisár postáti“, daravno bi bolje bilo: „pisariti, začéti pisariti“. — Zastopi je oskuten germanizem.

Minerve nič ne vprašaj, poj po sili. Tu je Prešerin mislil na latinski izrek: invita Minerva.

In pozen vnuk poroma k tvoj'mu grobi. „Grobi“ bi imel biti dajavnik, toraj: „grobu“, ne „grobi“; to je napek. Tacih pregreh se Prešerin vselej ni ogibal, ali nonnunquam et bonus dormitat Homerus, in mi ga v teh recéh⁹⁾ ne smemo posnemati.

Tam, kjer po stari šegi še drekažo,
Kjer ne zmajčjo dost' al nič jezika,
Beséd nemškovavcev gerdih ne poznajo.

Poslušaj ga, kakó jo on zavije,
Jezika sol, lepota, da le zine,
In pravo ti vezanje se odkrije. ||

Tukaj se je zmotil Prešerin. Da se mi res moramo učiti jezika še zdaj od kméta, nihče več ne tají, in da bi še bolje pisali, ko bi se ga bolje učili, to je tudi gotovo. Kje se ga bomo pa drugéj učili? Mesta in gospoda so ponemčeni, knjige ravno tako. Od kod je zajemal Vuk pravo serbščino? Iz prostega naroda. In Prešerin sam? Kje se je učil jezika? Na kmétih? Edine narodne pesmi so v slovenskem jeziku, po katerih se je časi ozíral, in kje so té zložene? Na kmetih. Res je, da

⁵⁾ Tu konča drugi kos tega Levstikovega rokopisa; tretji in zadnji kos je poseben sešitek zase.

⁶⁾ tudi bi bolje bilo: „požupanil se je, pocesaril se je.“ (Levstikov kasnejši dostavek, izven besedila ob robu.)

⁷⁾ Rokopis prvotno: Vender se pa nektera [imena iz] samostavna iména, ... (kar je potem L. tako izčrtal: Vender [s] je pa [nektera] [imena iz] samostavn[a]ih imén[a], ...)

⁸⁾ Rokopis: pravljic[a]i:

⁹⁾ Rokopis ima vsled pisne hibe: recéh...

Prešerin ni hotel, naj se te verstice umejo na tanko, kakor so pisane, ali od té reči naj bi raje bil čisto molčal. Koliškošen je zaklad slovenskega jezika, upamo da nam pokaže, kader pride na svillo slovensko-nemški slovník. In kje je nabíral beséde? Po Ljubljani gotovo ne, pa tudi ne po spačenih knjigah.

Al naše ljudstvo nekđaj ni oltarjev
Minerve in Apolona iméto —

Al saj se bode tih poslužít smélo?

Takih beséd se ogiblji, kolikor je mogoče, ker nam več nimajo tiste veljave, kakoršno so iméle¹⁰⁾ starim narodom. Prešerin sam se je ogibal Polihistorie¹¹⁾, kolikor je mogel; imenoval je le amorja, venero, kupidino, Mahaona, Dioskure;¹²⁾ zgolj iména, ktera so uže znana || vsacemu količkaj omikannemu kerstofistu. Čisto ogibati se jih, to je res vredno velikega smeha, in ravno to graja Prešerin, ali ž njimi šopiriti se, to je ravno tako smešno. Da *dekämpfe ich einen alten Dorurtheil, deshalb genau auszuführen.*¹³⁾ Slovenci so čutili sami, da to ni nič kaj za-nas, in zato se ogibljejo.

De včasih verli Čeh nemšk'vati musí. Posebno šegavo¹⁴⁾ je tu rabljena beseda: musí, ktero je Čeh res na posodo vzél pri Nemcih.

Orjáčarji, tatovi in cigani
Po svojem govoré; kogá za sílo
Nam v bukvah jezik svoj iméti brani?

Te beséde so beséde prerokove in veljale so posebno pred 12—10 leti¹⁵⁾, in še zdaj naj bi jih pomnil g. M. Majer!

Od mene pesem vsaka je prekléta.

To je nemški, bolje bi bilo: Pri meni itd.

Res škoda bi biló, zdej od nedélje
Do druge šestkrat (se)¹⁶⁾ sercé uname,
Je šega, de kdor pride pred, pred mélje.

Pervi in zadnji vers nimata navadnega Prešernovega lepoglasja.¹⁷⁾

Der Charakter des Učenez erinnert an Göttes Wagner im Faust.¹⁸⁾ ||

„De bi —
Tragedije ostale nam neznáne!
De bi Kranjce strupa 'z njih ne pile,
Ljubezni sladke, ki sercé zapélje,
Bi z Romejevo Julijo ne čutille!“

Učenez.

Res škoda bi biló, zdej od nedélje
Do druge šestkrat se sercé uname;
Je šega, de kdor pride pred, pred mélje!

Zadnji, pa tretji, nazaj štéti verz nemata navadnega Prešernovega lepoglasja; zadnji je celó jako terd; ali misli tih verstíc so resnične. Pisár pravi: ne píši tragedij, da ne zapeljáš Kranjíc, da se ne zaljubijo, kakor se je bila Romejeva Julija,

¹⁰⁾ Rokopis; imel[í]e.

¹¹⁾ Pisna pomota namestu: Polihistorie; (beri: polihistorije).

¹²⁾ Rokopis ima tu na koncu nad črto še pripisek: [Kamena].

¹³⁾ Levstikov opomin samemu sebi, kar sredi mej drugim besedilom.

¹⁴⁾ Rokopis: šegavo.

¹⁵⁾ Tu je morda brati: pred 12—20 leti...; 20 pa je tako nerazložno zaključan, da se zdi ko 10! Zato je težavno določiti, ali je mislil Levstik res 10 ali 20?

¹⁶⁾ V rokopisu izpuščeno; zato sem besedico tu oklenil.

¹⁷⁾ Ves ta odstavek je Levstik v rokopisu prečrtal ter v naslednjem povzel še enkrat celo to besedilo.

¹⁸⁾ Levstikova opazka na koncu strani popolnoma zase.

in da ne bodo nesrečne, kakor je bila ona. Pisár tedaj pravi, da je prava ljubezen strup človeku, daravno je Prešerin dobro vedil, da more še celó popačenega človeka spraviti zopet na pravi pot. Da pa časi nesreča pride iz nje, kdo more za to? Dež vláži zemljo, brez njega bi nič ne raslo, pa tudi podíra híše, odnáša mostove, razterga nograde in plodno polje. Solnce greje zemljo¹⁹⁾; brez njega bi ne²⁰⁾ zelenelo nič; ali časi pa tudi vse zapáli. Voda nam je koristna v toliko rečí, pa tudi nevarna; ravno tako ogenj. Ako[ra]²¹⁾ vidimo nad ljubeznijo tudi kaj tacega, to ne pričá nič družega, kakor da natura || ima povsod enake poti. In germeti zoper pravo ljubezen — se vé da tukaj so tenke meje — bi bilo ravno takó smešno, kakor germéti zoper dež, ogenj in solnce. Pisárjevim besedam odgovárja učenec: Saj res bi bilo škoda, ko bi se naše dekléta zaljubíle; zdaj (dokler še niso v resnici [v]unéte) — ljubijo šestkrat v tednu vsak dan družega, in kdor ima to srečo, da pride prvi na versto, tisti dobí, česar išče, in ko so tega síte, potem nastopi drugi. Vse to leží v Prešernovih besedah. Kolika grenkóba!

Horaci dulce et utile veléva.

Horacijev verz v epistoli ad Pisones je:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

O, zlati vek zdaj muzam kranjskim pride!

V tem verzu je menda Prešerin nalašč v usta dal besedo: „muza“, da bi ga imel za bebca, ker popred je terdil, da se ne sme rabiti nobena ptuja beseda v slovenščini.

Iz „nove pisarije“: ²²⁾

„Kar nočte ví uméti k svoji škodi,
kar ne dopáde vasi slepi buči,
častil bodo pozni to narodi.“

„Nočte“ gorenski, namesti: „nočete“ ali: „nečete“; „dopasti“ = gefallen je nemški, pa vender so to besedo vzéli tudi južni Slovanje. Mi za: „gefallen“ prav za prav nemamo besede; zakaj „všéč biti“ ni vselej dovolj. Kakó bomo djali: „das| wolgefallen?“

Te Prešernove²³⁾ beséde leté, berž ko ne, [pa le tudi memo gredé]²⁴⁾, na g. Metelkota. Ko je bil njegov pravopis overžen, menda je mož tako govoril, in slišal sem ga tudi sam na svoja ušésa še pozneje, da je tako djál, in kdo vé, ali ni prerokoval?

Perva ljubezen.

Te pesmi ne bom sodil, ker njena veljava je sploh znana; omeniti hočem samo tretjega razdelka, ktereга je težje razumeti. Glasí se tako-le: ||

Namest iskát' zavetje v trumi gosti
Ki nji podobna stala je pred máno,
Ki je od nje na zadnji petek v posti
Petrankovo bílo sercé užgáno,
Pogleda njen'ga vžíval sem sladkosti,

¹⁹⁾ Rokopis: grejo zemlje, kar je pa L. že sam deloma popravil: grejo zemlj[e]jo;

²⁰⁾ Rokopis vsled pisne hibe: ne ne zelenelo ...

²¹⁾ Hotel je L. tu zapisati: Akoravno, pa je sredi besede prekinil ter del „ra“ črtal.

²²⁾ Levstik je ta dostavek k „Novi pisariji“ pripisal na nekoliko kasnejšem mestu rokopisa; a da podam vse celotno ob enem, sem prevzel ta dostavek tu sem.

²³⁾ Rokopis pomotno: Prešernove.

²⁴⁾ Levstikov kasnejši dostavek tu nad prvotnim besédilom.

Dokler, de je sercé dobílo ráno,
Ki peče nóč in dan me brez hladíla,
Ki ni dobiti ji nikjér zdravíla.

Precej moram opomniti, da je neslovenski: „namest iskát' zavetje (imelo bi biti „zavetja“) in te verste se morajo tako razumeti: ne da bi bil iskal zavetja v gosti trumi, ampak [pil] vžíval sem sladkosti pogleda njenega, ki [st] je stala pred mano podobna tísti devíci; ktera je na zadnji petek v postu Petrarkovo sercé užgála; [do] vžíval sem jo, dokler je sercé dobílo ráno, ki me nóč in dan peče brez hladíla itd. Opomniti se mora, da tudi ni slovenski: „dokler, de je sercé dobílo ráno“; boljše bi bilo: dokler mi je sercé itd.*)

Glosa.

Kakošne Parnasa pota.

Tu je izpuščena besedica: „so“; bilo bi pisati: „Kakošna so Parnasa(ove) pota.“ ||

„Slišim od butíc nevkretnih
Prašát' zdajnih, prednjih časov.“

To je nemčevanje; boljše bi bilo: „Slišimo butíc nevkretnih itd.“

Komur mar prijetnih [č]glasov[.]
Pesem, ki pojó Matjaže,
Boje krog hrovaške straže,
Mar, kar pevec pel Ilirje,
Mar „čebel'ce“ roji štirje,
Krajnec mój mu osle kaže.

Pesmi, ki pojó Matjaže, to so gotovo narodne pesmi, zlož.ne o [M] kralji Matjažu; pesmi, ki pojejo boje krogi hrovaške straže, to so [na] druge narodne pesmi iz turških časov; komur mar je pesem, ki jih je pél pevec Ilirje; to je: komur so mar Vodnikove pesmi; kakor je tudi Prešerin vzél Vodniku besede: krog hrovaške straže. [Ko ni] Komur [je] so mar pesmi, ki so jih prinesli štirje roji slovenske „čebelice“ itd.²⁵⁾

Vsa težava v tem oddelku²⁶⁾ v prederzni prestavi slovenskih beséd; imélo bi se glasíti:

Moj Kra[.]njec, kteremu je mar prijetnih glasov iz tistih pesem, ki pojó kralja Matjaža; ki mu je || mar tistih pesmi, ki prepevajo boje krog hrovaške straže; moj Kranjec, kteremu je mar, kar je pel slovčič pevec [stare] Ilirije (Vodnik.); moj Kranjec, kteremu so mar štirje roji slovenske „čebelice“; pevcu osle kaže!

* Dvanajst strani dalje ima Levstik v svojem rokopisu o isti strofi te Prešernove pesmi še enkrat kratko opazko, ki jo tudi pritegnem tu sem, pod črto:

Perva ljubezen:

V tej lepi (confer Petrarka!) pesmi je samo tretji razdelik nerazuméven. To je graje vredno, da je tu Prešerin tako raztegnil svoje misli, da ga človek, skoraj ne (bi) mogel razumeti. V nevézanem govoru bi se to djalo tako-le: ne da bi bil v gosti trumi [druzi]h ljudi iskal zavétnja, ampak vžíval sem sladkosti, ki so mi izvírale iz pogléda tiste devíce, ki je stala pred mano podobna Lavri, za ktero se je [bilo] unélo Petrarkovo sercé véliki pétek. || S Petrarkom se je naš pevec rad primerjal, in tudi v tem mu hoče biti enák, da se je njegovo sercé vnélo ravno ko Petrarkovo, na véliki teden. Ali je bilo to res, ali samo izmišljeno, tega ne vémo. Confer Petrarka et sonét 6.

²⁵⁾ Ves ta odstavek je L. občrtal z oklepom ob levem robu strani ter mu pripisal opazko: Alles das ist eine Periphrase für das einfahe Wort: Kranjec, darum zu taßeln als tautologie).

²⁶⁾ Izostal je tu pomožnik: je.

Gazéle.

V posebno kritiko Prešernovih gazél zdaj ne mislimo zahajati; samo to naj se opomni, da tako gladkih, lepo-glasnih gazél še nisimo brali[,] v nobenem jeziku, kakor so naše Prešernove. Razjasnimo naj le, kar je [tesk] težje umeti. *Sünnigkeit der Gedanke(n)*.

1.

V prvi gazeli ni težave; samo besede so predstavljene[,] čez navado proznega pisanja; toda pevec ima večo svobodo. Imele bi stati besede tako-le:

Moja pesem je posoda tvojega imena, mojega serca gospoda tvojega imena; v nji bom med slovenske brate od z a h o d a d o i z h o d a [weldches Selbstbewusstseins!] ²⁷⁾ zanesel*) sladki glas tvojega imena; na posodi (moje pesmi) se bo v zlatih čerkah brala od n a r o d a d o n a r o d a [Weldche Siederheit seines Ruhmes!] ²⁸⁾ slava tvojega imena; iž nje še takrat, ko bo-|va unstran Karonovega broda, [se bode] goréla bode svetloba tvojega imena itd.

3.

Perva dva verza bi se v prozi [ta] glasíla tako-le:

Komú je neznana žalostna resnica, da jo ljubim? Saj v mojih pesmih je sama in vedna govornica le to, da jo ljubim.

Zadnje dvé verstici bi imel[e] biti v prozi tako-le:

Uže vsaka stvar vé to, kar vediti in kar od mene slišati, in kar mi verjeti noče draga devíca, da jo ljubim.

5.

Ta gazela je posebno lepa. Dva prva verza sta globoko v serce segajóča in kažeta v živi besedi naglost človeškega doraščanja in péšanja. Jezik je čista muzika, kakor [v sonétih] [gaz] pri Prešernu sploh, zlasti pa v Gazélah.

Koder hodiš, te mladenči spremljajo [z očmi] povsód, [— č] Satelitov trop nam zvezde kraj oznani — čas hití.

T. j. kakor nam oznanjujejo planetje, kje se in kdaj se bo prikázala véca zvezda, [s]med solnca šteta, ravno tako spremljajo tebe, kader se prikažeš, mladenči povsód z očmi.

Zdaj je Hanibal pri Kanah, premagavec tvoj obraz, Naše serca Rim ostrahen, ne vstrahvani — čas hití.

Naj véca Hanibalova zmaga čez Rimljane je bila pri K a n a h. Eden izmed obéh konzulov je bil utekel, [drugi ubit] z malo trumico vojakov, drugi je bil storil smert. Bivših konzulov in bivših || pretorjev je bilo dvajset ubitih, senatorjev ujetih ali umorjenih trideset, velikásev tristo, vojakov štirideset tisoč, konjikov tri tisoče ²⁹⁾ in pet sto: vsih vkupaj 43,850 mož. Hanibal je poslal v Kartagino tri polovnike perstanov, snetih z perstov rimskim vitezom, senatorjem in vojakom. Prešernova misel je tedaj:

Kakor je Hanibal pri Kanah bil premogel Rimljane, tako premaguje tvoj obraz mladenčem serca, ki so oplašena, kakor je bilo to mesto; ali [tudi] ustrahovana še niso, kakor tudi ni bil Rim, ki je potem Hanibala še celó premogel.

V teh in poprejšnjih obéh verzih bi se utegnulo samo to očitati, da besedi: „čas hití“, ne stojite v ozki zvezi z družimi; ali nekakošna zveza je pa vendar le. Pevec hoče pokazati minljivost vsega, kar je na svetu veliko in ime-

²⁷⁾ Levstikova opomba nad tekstom podčrtanega mesta.

*) Prešerin je napek pisal: „zanesil“. (Levstikova opomba pod črto.)

²⁸⁾ Levstikova opomba nad besedilom podčrtanih besed.

²⁹⁾ Rokopis: tosoče (pisna hiba).

nitno, nobéna reč pa ne cvetè menj časa, ko žensko lice. To se očitno kaže iz naslednjih dvéh verzov: deklica prevzétna! zmislí itd.

Préd ko starost bo Maháon njega rani — čas hití.

Namesti: „pred ko“ bi se bolje reklo: „preden“. „Maháon“ je bil gerški zdravnik [pred] v trojanskem vojevanji. Tu poméni „zdravnik“ sploh, in reči se mora, da ga je pevec vrnil brez potrebe. Nikakoršne nove misli in podobe ni s to besedo postavil bravcu ali poslušavcu pred dušno okó. Čemú stare [cape] záplate devati brezí potrebe na nove obléke? Ali bi ne bilo mnogo lepše in boljé rečeno:|

Préd starost bo zdravílo njega rani — čas hití?

Misel je: uslíši ubozeга pevca, dokler še za-te gorí, ulegnil bi priti čas, ko se³⁰⁾ spremenilo tudi to. Poglavitna misel te gazele je:

Čas končá vse, kar ima svet velicega in slavnega. Kdo ne vé, koliko moč ima do [ml] móškega serca ženska lepota? Ali dokléj cvetè? Kader je uvenéla, ne mara nihče več za-njo: le tiste lepote ostanejo véčno mlade, ki so bile tako srečne, da [so] ji[h]m v čast slovéči pevci zlágalí pesmi, in ta sreča je zadéla tudi tebe, neusmiljena deklica! Weldches Selbstgefúhl wieder da!³¹⁾

Čebelice pesmam brez s in c.

Rajni Jakob Zupan je bil v Čebelici leta — — —³²⁾ natísnil dve pesmi, [imenovane — — —]³³⁾, ki niste iméle ne esa, ne četa v sebi. Hotel je namreč pokazati, da ni res, kar se našemu jeziku vendar po pravici očíta, da ima preveč sičnikov. Samo en s se je vrnil po tiskarjevi [P] pomoti. Prešerin, ki je grajal vsako napčnost v slov. literaturi, tudi tu ni molčal, očítal je [kaj šegavo] Zupanu, da njegove pesmi ravno [k] zató, ker nemajo črke „s“, gotovo tudi ne morejo iméti „solí“ (witz), in ker nemajo „ceta“, da gotovo nemajo nikakoršne „céne“.

Opomba. Do tu gre vrsta pesmi res po zaporednosti Prešernovih „Poezij“ samih: od „Lenore“ do „Zabavljívih napísov“; tu pa Levstik krší dosedanji red ter preskoči v I. oddelek, ter vzame pod peró dve izmed „Pésmi“: pesem „Síla spomína“ in pa „Od želézne céste“.*)

Síla spomína.

Te pesmi moramo samó zató obširneje opomniti, ker [j] se jako loči, od vsih, kar jih je zložil Prešerin. Primérimo s tisto, ki je tiskana ravno pred njo; primérimo jo sè sonéti ali s komur hočemo, povsód žaluje, ker³⁴⁾ ne more doseči, kar želí; ker ni upa, da bi mogel úneti, lepó deklico

In da ni mésta verh zemljé,

Kjer bi pozabil to gorjé.

³⁰⁾ Izostálo je Levstiku tu v rokopisu: bode . . .

³¹⁾ Tu sledi v rokopisu zdaj tisti odstavek „Iz Nove pisarije“, ki sem ga podal v tisku že kot dodatek članku o tej pesmi Prešernovi. Zató mi ga je tu preskočiti.

³²⁾ Levstik ni imel tu pri roki vira, pa je pustil prazen prostor, da si kesneje pripiše: 1831. (druge bukvice).

³³⁾ V to praznino je dostaviti: „Tadlè po Pozidipu“ in „Hvalé po Metrodoru“. — Obe pesmi sta v starih distíh, na str. 41 in 42 že imenovane II. Zhbelize iz l. 1831.

*) Opomnil priobčevalelj.

³⁴⁾ Rokopis: kjer.

Vse drugače je v „sili spomina“. V tej pesmi se razo-
ođeva, česar ni v drugej viditi, da nekdanj je vender imel
upa nekoliko, njeno ljubezen izbuditi, ker pravi:

vender na mene še nekaj te véže,

Kaj da je, komaj med nama se vé.||

Ali potlej so se spremenile reči; potlej se je med njima
vzdignila sténa in nikdar več ni upa. Ali v tej pesmi pevec
ni mehák, ne plava v solzah, kakor sicer, jemlje slovó, pa
kakor mož, ki vé svojo céno; ki vé, da bi častil svét njegovo
vrednost, ako je [pre] noče prevzétna deklica; opominja nas
Schillerjeve resignacije, samo da je v ožje³⁵⁾ struge vílta,
mirneje tekoča. In če ga prav noče deklica, vender si je za
gotovo v svesti, da bo ostal ji [po sili] v spomínu do konca
dni in ravno to bo maščevanje njeni oholosti. Pevec je za-
ničeván, razžaljen, in ravno zató sé nekako veselí tega mašče-
vanja, in to mora biti prevzetni ljubici njegovi grenek pelin.
On ji sicer tudi ne obéta pozabiti je, ker vé, da tega ne
more, ker mu je pregloboko segla njena podoba v sercé, ali
truditi se noče več za-njo. Vsaka, tudi najostreja ženska se
veselí, ako jo hvalijo moški celó taki, ki ne mara za-nje, in
če jih je več, ki gledajo za njó, veselejša je, tako slab je
človeški — posebno ženski rod. Vsaka je razžaljena, ako ji
kdo pravi, da več ne mara za-njo, in akotudi pristavi, da mu
ostane vedno nepozabljiva. Nekoliko te grenkobe je tudi v
zgubljeni veri, posebno v zadnjem oddelku: ||

]Pred] Sercé je moje bilo oltár,³⁶⁾

Pred bogstvo*) tí, zdaj — lépa stvár.

³⁵⁾ Najprej v rokopisu: v ožjih...

³⁶⁾ Prvotno: altar, ... kar je L. popravil sam v: oltar.

*) Ta beseda znači: gottheit, pa je napek narejena; moralo bi se reči: „boštvo“, kakor ubožstvo iz „ubog“; ali pesnik je čutil okornost zavoljo enakosti, in naredil je menda nalašč takó; menda bi najbolje bilo: „božanstvo“. (Lestvikova pripomba pod črto).

(Dalje prihodnjič.)

Grška drama. Spisal dr. I. Debevec. V zadnjih
dveh izvestjih (1912/3, 1913/4) I. državne gimnazije v Ljub-
ljani nam je dr. Debevec podal pregleden razvoj grške tra-
gedije od Ajshila do Euripiga, katerega nam bo, kar z veseljem
pričakujemo, pokazal v prihodnjem izvestju. Z veseljem pri-
čakujemo, ker smo, če smem tudi v imenu dijaštva in drugih
reči, že sedaj zelo razveseljeni. Kajti reči moram, da ni iz
nobene grške literature ali slične knjige tako lahko dobiti
tako jasnega, preciznega in tako povoljnega pregleda, kakor
ga poda, če računamo naprej, nekaj nad sto strani obetajočega
se spisa. In v naprej tudi lahko rečemo, da bo skupen spis
vreden posebnega ponatiska.

Kdor še ni grške literature v detajl študiral, ta pač ne
bo tako zelo opazil, kako nas g. pisec uvaja v ves milje
sedanjega grškega življenja, a tembolj oni, ki si je kdaj moral
iz različnih znanstvenih knjig zbirati material, pri čemer mu
ni bilo tako lahko dobiti enotne slike. Tu pa nam je, v kol-
ikor je v izvestjih mogoče, prav izborna podana. In kako je
to doseženo? G. pisatelj nas kratkomalo vkrca na ladjo, nas
popelje v Grčijo, nam popisuje kraje, ki jih vidimo na potu,
in evo nas skoro v Atenah, v teatru. Obdelal je torej ta važen
kos dramatične zgodovine, njene za vso kulturo, zlasti še za
moderno merodajne pričetke, v živo dramatični obliki; in ne
samo potovanje po teh krajih, pokazal nam je tudi vse ohran-
njene tragedije Ajshila in Sofokla ad oculos. Hotel nam je
torej prav lepo ustvariti občutje, da pozabimo prozo sedanosti,

ter se rajši zaglobimo v patetično veličastnost Agamemnona,
Oresta, Ojdipa, Antigone in dr. Med pavzami posameznih
dram in med leti, v katerih so se igrale nam nepoznane tra-
gedije, pa smo si ogledali marsikatero zanimivost iz tedanjih
dni. Kako veselo te na nekem mestu iznenadi, ko prideš na
Akropolo, pa srečaš Perikla v družbi Sofokla, katerega je oni
ob pogledu na Salamino navdušil za Ajanta. Hkrati spozna-
vamo politično življenje, stavbe na Akropoli in še mnogo
drugega. Lepo tudi so potegnjene paralele, ki jih g. pisatelj
omenja z ozirom na današnje običaje in nazore n. pr. na li-
turgijo v cerkvi; ali pa primere s slovanskimi bogovi, vzpo-
redba svetovnega Ajshilovega naziranja z Dostojevskim itd.
O prvih početkih oz. o lokalnih izvorih, od koder so izšli
razni faktorji grške tragedije, zvemo celo shematično opisana
dejstva. Morda bi se dalo o kaki posameznosti znanstveno
pričkatí, a ta spis ni imel namena, navesti raznih teorij, nego
prinaša le subjektivno najverjetnejša data, da nam pripomo-
rejo do glavnega, t. j. občutja. Saj nam je v to svrhu tudi
dobro povedana snov epičnih pripovedek, ki tvorijo podlago
za pravo razumevanje tragedij. In v splošnem nam je g. pi-
satelj v priprostem, domačem jeziku prevedel glavne partije
nekaterih korov, a še več dialogov. Žal da se v takem spisu
mora govoriti v naši prozi, ki seveda nekoliko zmanjša veli-
častvo patosa. A vendar smo si lahko zamislili, kako je mo-
rala biti učinkovita in globoko segajoča tragedija v tistih
dneh, ko so grški zbori in igralci z vso tehniko tedanje retorike,
z muzikalno in ritmično tako natanko odmerjeno umetnostjo
govorili tisočim in tisočim, in ko je tudi g. pisatelj s svojim
tihim spremljevalcem celo na galeriji velikanskega teatra na-
tanko čul vsak verz ter globoko občutil bridki akcent tragične
ironije. To so seveda stvari, ki se dandanes sploh ne dajo
več doseči, stvari, ki jih le v mislih lahko reproduciramo.
Saj bi nam pa manjkalo, ne samo prostora, tiste akustike,
temveč — kar pa je mogoče najvažnejše — one pomembne
religiozne svečanosti oziroma dispozicije za njo. Pod to per-
spektivo moramo, — kakor je menda tudi v spisu nekje
omenjeno — gledati na etično vzgojevalni pomen grških
tragedij. Samo Shakespeareov genij nam je za Grki ustvaril
tragedije tako gradijozne lepote. Že v Euripidu imamo, kakor
bomo še videli, početke današnje drame, ki je po posredo-
varju Seneke prišla do nas in nam do večine taka ostala,
brez Ajshilove in Sofoklejeve vzvršenosti in globine. Posebej
naj še omenim, da mi je zelo ugajalo, kako nas g. pisatelj
popelje k mrtvaškemu odru Sofokleja, kjer se poslovimo od
častitljivega, mrtvega umetnika, potem pa si še ogledamo
njegovo posmrtno delo, Ojdipa na kolonu, kjer je Sofoklej
umrl.

Ž njim smo se za letos poslovili od Aten, od lepih
slavnosti Dionizovih. Pa če tudi je Aristofa i Atencem pravil,
da je s Sofoklem umrla grška tragedija nekdanjih dni, starih
— lepih, vendar bomo spet radi poleteli v Atene, ko bode
plakatirana Euripidova Medeja ali kaj drugega. Pa ravno tako
bi se razveselili, če nas g. pisatelj ob priliki povabi na kak
Aristofanov večer, šaj Sokrata, na oblakih sedečega, poznamo
še mnogo manj, nego koga drugega. In še nekaj! Če nam
bi g. pisatelj ob sklepu za tragedijo, podal skupen pregled
etičnih, oziroma svetovnih naziranj od Ajshila do Euripida s
posebnim ozirom na sofistiko, bi mu bili zelo hvaležni, še
bolj pa, če bi nam tudi kdaj prevedel recimo Agamemnona
ali Ojdipa (kralja) in eno Euripidovih tragedij.

J. Favaí.